
Innhold

LEDER	Skapelse og den nye ekteskapsloven	3
HELBREDELSE I EVANGELIETEKSTENE	Å forkynne over helbredelsestekster <i>Av Anne Grete Spæren Rørvik</i>	4
	Perspektiver på helbredelse til hjelp i forkynnelsen <i>Av Grete Hauge</i>	9
DEKALOGEN – DE TI BUD	Kan der prædikes over de ti bud? <i>Av Theodor Jørgensen</i>	16
	Prekenforberedelse til budene <i>Av Martin Ravndal Hauge</i>	18
KIRKEN, SYNDEN OG TEOLOGIEN	Mellom slangen og syndens slimete sannhet <i>Av Bjarte Leer-Salvesen</i>	24
	Sier vi det vi vet? Hvordan snakke om synd i kirka i dag <i>Av Thomas Tinglum</i>	28
SØNDAG FOR SØNDAG	16. s.e. pinse.....	36
	<i>Av Elisabet Kjetilstad</i>	
	22. s.e. pinse.....	40
	<i>Av Kristin Joachimsen</i>	
BOKMELDING	Theodor Jørgensen: <i>Guds menneskelighet. Prædikener over Luthers Den Lille Katekismus</i>	43

Skapelse og den nye ekteskapsloven: en hyllest til loven

Hva om vi bytter ut skapelse med evolusjon? Tenker vi skapelse, så kan det bare finnes ett mønster i naturen. Tenker vi evolusjon finnes det like fullt mønstre i naturen, men det er mange mønstre og nye mønstre vises stadig. Da kan vi ikke beregne naturens videre løp, mye uventet kan skje i framtida.

Jeg synes det er vanskelig å begrunne livet ut i fra en skapelse. For meg gir det mening å bruke evolusjonen også i teologisk begrunnelse for livet. Skapelsesberetningene er vakre og gamle refleksjoner over livets tilblivelse. De skal få være skapelsesmyter og ikke teologisk begrunnelse for at kjærligheten mellom to heterofile mennesker er det eneste vi kan anerkjenne som samlivsform. Naturen selv viser at den er større og mer mangfoldig enn det.

Når to mennesker av samme kjønn finner hverandre og ønsker å leve sammen i forpliktende relasjon, da er det også en del av naturens gang.

Én teologisk retning mener at mennesket ble skapt som en fullkommen skapning; menneskeheten ble likevel en del av synden og døden i verden. Jesus viser oss en Gud som frelser verden tilbake til seg. I dette mønsteret ligger det en teologi som forutset-

ter at mennesket har vært og skal bli fullkommen. Da tenker en at vi vet hva det er å være fullkommen, og vi vet hva det betyr å være falt ut av Paradis. Vi har ett mønster som er gudegitt, og vi skal leve etter det gudgitte mønsteret. Andre livsmønstre blir stemplet som syndige.

Det går an å tenke annerledes. Naturen utvikler seg hele tiden, det skjer en stadig evolusjon.

Vi har ikke vært i en urtilstand vi skal tilbake til. Naturen og livet har alltid vært vakert, heslig, godt, ondt, kjærlig og brutalt. Jesus har ikke foretatt en redningsaksjon på Guds vegne for å frelse oss fra det livet vi er født inn i. Jesus viser oss hvordan vi mennesker alltid er forpliktet til å gå kjærlighetsveger. Vi er forpliktet til å være Jesu etterfølger i å gjøre vårt til at livet blir et godt sted å være for oss selv og andre. Vi er forpliktet til å forløse og oppreise både mennesker og natur som ødelegges og utnyttes.

Vi skal ikke tilbake til Paradis. Vi har evangeliet som utfordrer oss til å vise kjærlighet, humanitet, barmhjertighet i denne vår sammensatte verden. Hva denne utfordringen er i praksis må enhver generasjon finne ut av. Kunnskap om mennesket, naturen og verdensrommet er stadig i utvikling. Mennesket og naturen selv utvikler seg kontinuerlig.

Den nye ekteskapsloven er et svar på utfordringen Jesus gir til å vise kjærlighetens veg i dagens samfunn. Vi skal framover, ikke tilbake til noe som aldri har vært.

Kirken har som oppgave å møte mennesker med kjærlighetens evangelium, og en tolkning av evangeliet som samsvarer med det menneskelige og guddommelige nærvær på jorden i dag.

Grete Hauge

Å forkynne over helbredelsestekster

Av Anne Grete Spæren Rørvik

Helbredelsestekster er det vanskeligste jeg forkynner over på sykehuset der jeg jobber. Hva skal jeg si? Jeg er en skeptiker som har vanskelig for å tro på fortellinger fra nåtiden om helbredelsesunder. Hvordan ivareta de pasientene som vet med seg selv at Gud er en aktør i deres liv og har hjulpet dem mange ganger? Noen vil endog hevde at de har opplevd helbredelse. Hvordan ivareta disse samtidig som jeg ønsker å gi trøst til alle dem som slett ikke har opplevd at Gud er en aktør i deres liv, i alle fall ikke slik at Gud helbreder sykdom? Og hva tror jeg selv? Jeg forandret min teologi da jeg ble sykehusprest. Jeg ville aldri ha innrømmet å tilhøre gruppen herlighetsteologer. Og at Gud kunne gripe inn hvis han ville, var en tanke som skapte problemer for meg.

Problemet med helbredelsestekster henger sammen med mine tanker om bønn. Er Gud en aktør i vår verden? I såfall på hvilken måte? Spiller det noen rolle om vi ber eller ikke? Troen på Guds allmakt, troen på Guds avmakt, troen på inkarnasjonen, troen på at Gud er å se i lidelsen, er veier jeg har gått. Likevel, det er vanskelig.

15. søndag etter pinse, Joh 5,1-15

I denne fortellingen er det flere temaer enn helbredelse, men siden mitt oppdrag er å skrive om helbredelse, skal jeg fokusere på det. Jeg begynner mine prekener med å fantasere over hvordan det er å være pasient i møte med en slik fortelling. Det er så mange som lengter etter et helbredelsesunder. En kan kanskje trøste seg med at mange ved denne dammen ikke ble helbredet, men for mange er ikke det noen trøst. Det er også kompliserende med slutten, hvor Jesus sier at mannen ikke skal synde, for at ikke noe verre skal hende ham. Her antydes det noe om at det finnes noe verre for et menneske enn å være syk, ofte tolket som å gå fortapt. Dette skal jeg la ligge her.

Koplingen mellom synd og sykdom gjenspeiles av og til i NT, men ofte sier Jesus at synd og sykdom ikke har noe med hverandre å gjøre. Likevel kan mange pasienter si: «Hva galt har jeg gjort som må oppleve dette?» Også mennesker som gjennom livet tenker at Gud ikke er slik, kan i krise begynne å tvile og stille spørsmål om det likevel er slik at Gud straffer med sykdom. Jeg vet ikke hva som er verst, selve sykdommen eller tanken på at sykdommen er Guds straff. Om ikke Gud vil sykdom, så

lar Gud det vonde skje. Hvorfor? Vil ikke Gud helbrede? Kan ikke Gud helbrede? Gråter han i sin avmakt? Har han frivillig gitt avkall på sin makt? Har vi mennesker fått noen av hans helbredelseskrefter? Er det i så fall derfor noen har «varme» hender? Hva med bønn for syke? Hvorfor skal vi be? Gjør det noen forskjell?

Eller kan vi nøye oss med tanken om at Gud viser seg fram i Jesus, slik at vi kan vite om vår Gud at han kan helbrede, men at det er noe som vi ikke får oppleve før vi kommer over på den andre siden av dette livet, hvor det ikke lenger er tårer eller sykdom.

Jeg tror jeg ville drodlet rundt noen av disse spørsmålene. Noen trenger tankemodeller å hvile i, vel vitende at det bare er modeller. Andre slår seg til ro med å aldri få vite før vi er på den andre siden av dette livet. Jeg tror det er viktig å si noe om at vi alle kommer til å oppdage at vi tok feil, vi med våre tanker om vår Gud. Vi har ikke forutsetninger for å skjønne Gud.

Jeg har et mål om at forkynnelsen skal virke relevant. For meg betyr det å løfte opp flere vanskelige spørsmål, så pasientene forstår at presten har tenkt igjennom hvordan det er å være pasient i møte med slike tekster. Ingen før oss har kommet med gode svar, så det kan ikke forlanges av oss heller, men at vi har tenkt en del tanker, det tror jeg er godt for pasientene.

17. søndag etter pinse, Luk 7,11-17

Her fortelles det ikke bare om en helbredelse, men endog om en mann som var død, og som Jesus gjør levende. På en måte er dette lettere. Vi godtar i dag at Gud ikke griper inn etter døden. Døden er endelig. Vi finner oss i det. I alle fall ber vi ikke om oppvekkelse fra de døde, selv om vi kan anklage

Gud for at Gud lot døden inntreffe og ikke reddet fra døden ved et helbredelsesunder. Dette er i seg selv tankevekkende. Hvorfor godtar vi lettere at Gud ikke griper inn etter døden? Hvorfor har vi ikke den samme selvfølgeligheten ved troen på helbredelser fra sykdom, at Gud ikke griper inn og helbreder? Kunne vi ikke bare tenkt at fortellinger om oppvekkelse fra de døde og helbredelser er fortellinger som viser oss noe om Gud, men som vi ikke får se før vi er på den andre siden? At Gud er sterkere enn døden, er jo et perspektiv vi lever med hele livet, ikke bare i det vi dør.

20. søndag etter pinse, Joh 9,1-7.35b-38

Her blir i alle fall koplingen mellom synd og sykdom avvist. Men så kommer helbredelsen «for at Guds gjerninger skulle åpenbares på ham». Av og til møter jeg pasienter som er full av kreft, men som vet at de er syke «for at Guds gjerninger skal åpenbares på ham». De holdes oppe i håpet om at noe stort skal skje som kommer til å få betydning for hele lokalmiljøet der de bor. Hva skal vi forkynne til pasienter som tenker sånn? Sjelesorg er på mange måter lettere, det er forkynnelse i en dialogform hvor mye kan sies ved våre spørsmål. Siden denne teksten er fra Johannes-evangeliet, kan vi selvsagt si noe om Johannes' bruk av begrepet «tegn», at helbredelsene ikke bare var for å helbrede, men for å forkynne noe som helbredelsen ble et tegn på. Slik kan vi i dag ta til oss denne forkynnelsen uten helbredelsesunderet, og snakke om helbredelsesunder i dag som gitt til alle, ikke bare den som ble helbredet. Dette er en god tanke for alle dem som aldri har sett en helbredelse, verken i eget liv eller andres. Men dette fratar dem

som mener om seg selv at de er blitt helbredet, som noen som er blitt spesielt ivaretatt av sin Gud. Likevel må vi tore å forkynne at Gud ikke har noen yndlingsbarn. Hvis helbredelser skjer i dag, så er det en gave til hele menneskeheten. Noen vil i sin hybris like den type forkynnelse dårlig. Det er ikke lett å forkynne til så ulike ører. Det som er godt å høre for noen, kan være det motsatte for andre.

Disse tre tekstene handler dypest sett om «Gud og det ondes problem». Ingen før meg har klart å gi en forklaring som kan være god for ulike ører. Likevel er det er ikke helbredelsestekstene som skaper størst problemer for meg. Hvis vi kun hadde hatt de tekstene, kunne vi si at det var annerledes da Jesus gikk på jorden og helbredet. Da fikk vi et glimt av den Gud vi tror på, og som vi skal se ordentlig når vi alle kommer over på den andre siden. Men tekster som sier at disiplene kan gjøre de samme underne, kan vilde oss til å tro at det normale er at Gud helbreder også i dag, ja, endog at det er vår oppgave å be i tro på at Gud helbreder. En sann teologi fører til at det blir mange spørsmål hver gang Gud ikke helbreder. Som sykehusprest tviholder jeg på en skapelsesteologisk tanke om alle helbredelser som skjer via legevitenskapen. Men også da kan vi stille spørsmålet om hvor Gud er når mennesker dør etter en operasjon. Ser vi en Gud som kjemper på livets side, men stadig taper? Vil vi ikke se Gud som seirende før vi er på den andre siden av dette livet? Har Gud et engasjement for oss, eller har han abdisert? Dette gjelder ikke bare spørsmål om helbredelse, men alle de gangene mennesker er helt overbevist om at Gud har en finger med i deres liv på så mange måter. Hvordan kan vi forstå mennesker som blir

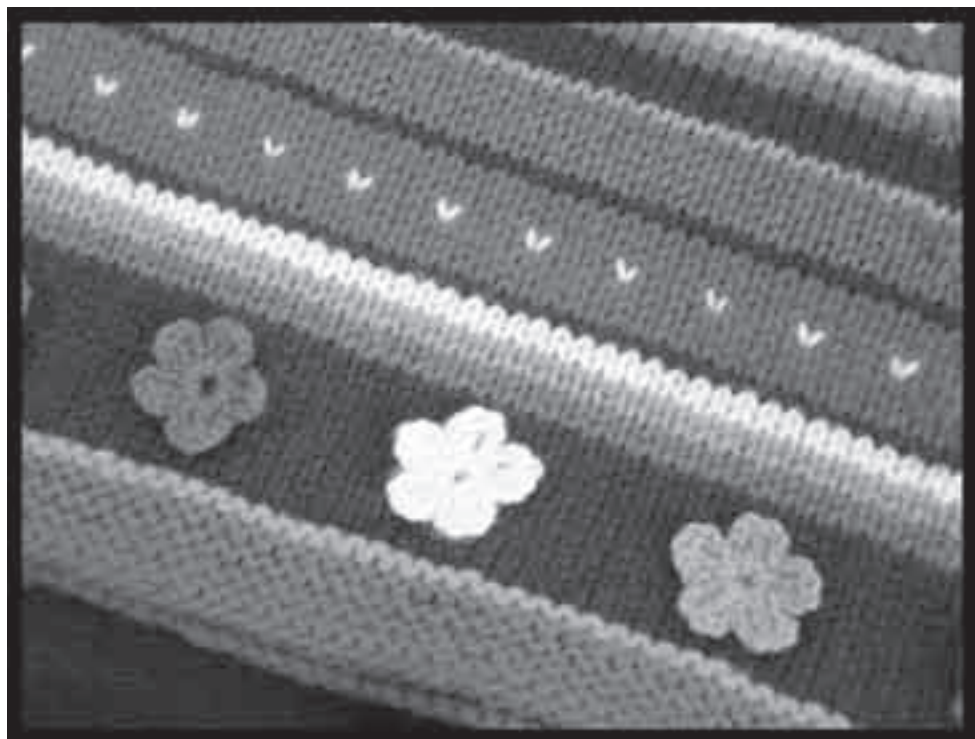
«minnet om» å be for en annen uten å vite hvilken fare den andre er i? Har Gud i det hele tatt mulighet til å nå oss?

Troen på helbredelser kan være helse-skadelig. I verste fall kan det føre til å ikke gå til lege. Mer utbredt er det å ikke ta del i sitt eget sorgarbeid fordi en tror at Gud skal gjøre en frisk. Samtidig vil jeg si, at da jeg selv ventet på resultatet av en kreftprøve, savnet jeg å ha en teologi som gjorde at jeg kunne spørre Gud hva han ville med dette.

Hvordan forkynne sant når vi ikke vet hva som er sant? Hvordan forkynne over helbredelsestekster når vi ikke vet hvordan Gud er? Jeg lurte ofte på hva Gud driver med.

Hjelper det å be? Da jeg var nyutdannet prest, trodde jeg ikke på bønn. Jeg syntes Gud ble liten hvis Guds inngripen skulle være avhengig av våre bønner. Derimot trodde jeg at Gud var en aktør i vår verden, hele tiden, men uten våre bønner. Jeg trodde på Guds allmakt. Denne troen ble kraftig utfordret da jeg ble sykehusprest. For å fortsatt være venner med Gud, sluttet jeg å tro på Guds allmakt og begynte å tro på Guds avmakt i stedet. Å gå fra pasient til pasient, var å gå fra ikon til ikon. Jeg så Gud i de lidende pasientene. I møte med studenter som var blitt kristne via alternativ-bevegelsen, ble jeg hjulpet til å tenke at Gud kanskje frivillig hadde gitt avkall på mye av sin makt og gitt sine guddommlige krefter til oss. Da ble det igjen mening å be, samle alle gode krefter.

Alle tankemodeller har sine omkostninger. Nå er jeg tilbake til å ikke vite. Kanskje er det det eneste vi kan forkynne? Vi står alltid i fare for å såre mennesker som har opplevd helbredelse, men da risikerer vi kun å bli sett på som ukristelige prester. Det er ikke så ille som å la mennesker oppleve en gedi-

gen skuffelse over sin Gud, som ikke griper inn og helbreder. Går det an å glede seg over fortellinger om helbredelser, selv om slike fortellinger skaper langt flere spørsmål enn svar for oss? Jeg ønsker det, men lett er det ikke. Imens forsøker jeg å forkynne at sykdom i alle fall ikke er straff, at den Gud jeg tror på, elsker og bare elsker.

Jeg stilte spørsmålet om hvordan vi tenkte oss Gud, som aktør eller ikke. Jeg liker å tenke på Gud som aktør, selv om jeg for lengst har vennet meg til at Gud ikke (i alle fall ikke ofte) helbreder sykdom uten medisinsk hjelp. Jeg har sluttet å være sint på Gud som lar sykdom og død skje. Ved Tsunami-ulykken anklaget jeg ikke Gud for å ikke stoppe bølgen. Men jeg ble veldig nysgjerrig på fortellingene om dyr og «urmennesker» som kom seg unna. Kan det være slik at Gud «hvisker i øret»? Kan det være slik at Gud kan hjelpe på det mentale plan? Straks melder det seg nye spørsmål: Hvorfor helbreder ikke Gud psykisk syke?

I går så jeg en film på TV hvor presten lot Gud si: «Mine veier er uransakelig. Det må dere bare finne dere i.» Ja, Gud er uransakelig. Jeg må nok bare finne meg i det. Jeg håper inderlig at Gud har noen «veier».

*Anne Grete Spæren Rørvik
er hovedprest ved Aker universitetssykehus
annegrete.rorvik@akersykehus.no*

Perspektiver på helbredelse til hjelp i forkynnelsen

Av Grete Hauge

Denne artikkelen er inspirert av bøkene: *Jesus – 2000 år etter Kristus* (red. Halvor Moxnes), *Når ondt rammer gode* (av rabbiner Harold S. Kushner), og *Konflikten om guds tjenesten* av Bente Bagger Larsen, i tillegg til et intervju med generalsekretær Phumzile Zondi i *Nytt Norsk Kirkeblad* 5/2004. Som mitt bakteppe tar jeg mange års erfaring med eget og andres liv, og mye arbeid med hvordan jeg som prest forkynner om helbredelsestekster.

Befridde kropper

Halvor Moxnes skriver i sin bok om befridd kropper: «I evangeliefortellingene om Jesus som helbreder er det menneskekroppen slik den er truet av sykdom, lidelse og død, som står i sentrum. Med dette er vi uten tvil i nærheten av den alminnelige virkelighet for de fleste mennesker i antikken. Den var preget av lav levealder, stor risiko for å bli rammet av sykdommer som ville føre til døden, lite legehjelp. Kvinner var ekstra utsatt, med stor risiko forbundet med svangerskap, høy dødelighet ved fødsler og stor barnedødelighet. Det er ikke noe rart at dette ga seg utslag i forholdet til guddommene.

Noen former for sykdommer fikk dramatiske konsekvenser. Det gjaldt for eksempel dem som ble spedalske, som måtte holde seg langt unna andre mennesker. Også folk som ble regnet for besatte av onde ånder, trakk seg unna landsbyfelleskapet og levde i utkantene, på øde steder.

Andre sykdommer fikk ikke så dramatiske konsekvenser. I mange av fortellingene er de syke tvert imot omgitt av familie og venner som har omsorg for dem og bringer dem til Jesus. Men det er typisk at de er begrenset i forhold til stedet – bundet av seng eller bære. Og blinde, døve og stumme hadde en begrenset horisont for sin aktivitet. Det var begrensningene i forhold til stedet som først og fremst preget dem. Peters svigermor kan når hun blir frisk stå opp av sengen, bevege seg rundt i huset og utføre sine oppgaver som husmor. Lamme kan gå og selv bære med seg det de eier, døve kan høre og blinde se og orienterer seg i sine omgivelser. Alle får sitt livsrom tilbake, både fysisk og sosialt.»

Han skriver også: «Å bli helbredet betydde også å bli et helt menneske som fikk det sosiale fellesskapet og livsrommet tilbake.»

Når ondt rammer gode

Så noen sitater fra Harold Kushners *Når ondt rammer gode*:

Livet er ikke rettferdigg. Det er de forkerte mennesker, der blive syge eller overfaldet eller drept i krige og ulykker. Stillet over for denne urettferdigg, er det visse mennesker som siger:

«Det er ingen Gud; verden er et kaos.»

Der er andre som stillet over for den samme urettferdigg, spørger sig selv:

«Hvordan kan jeg vide, hva der er rettferdigg eller urettferdigg? Hvorfor bliver jeg opprørt og indignert, hvorfor føler jeg instinktiv medfølelse, hvis jeg læser i avisen om en vildt fremmed menneske, som har været ute for en ulykke? Skyldes ikke disse følelser Gud? Har han ikke nedlagt en smule av sin egen indignation over urettferdigg og undertrykkelse, der også besjælede Bibelens profeter?»

Harold Kushner skriver om Archibald MacLeish, som på dikt har skrevet en moderne versjon av Job, diktverket heter JB. JB er en suksessrik forretningsmann med en sympatisk og kjærlig familie. Plutselig begynner ett og ett barn å dø. Firmaet går nedover og JB blir syk.

Det kommer tre venner for å trøste JB. Den ene er marxist og sier til JB at det er strukturene som har skyld i de tragiske omstendighetene. Han er uten skyld i ulykken. Han er bare blitt offer for en historisk nødvendighet. Neste venn er psykiater. Han sier at JB ikke er skyldig, at det ikke finnes skyld. Vi handler ikke, livet handler med oss, derfor har vi verken skyld eller ansvar. JB sier til psykiateren at han nekter å bli et passivt offer for blinde instinkter, for det berøver hans menneskelighet. JB sier (i Kushners

gjengivelse): «Jeg vil hellere utsattes for alverdens lidelser fra Guds hånd og vide... at det var mig selv, der handlede og valgte, end vaske mine hender sammen med dig i en nedværdiggende skyldfrihed.»

Den tredje vennen er prest. JB spør hvilken synd han straffes så hardt for. Presten svarer at hans synd er rett og slett at han er født menneske, at menneskets vilje er ond. «JB har syndet og gjort seg fortjent til straff uten anden årsag, end at han er et menneske, og mennesker er uvægerlig ufuldkomne og syndige.» JB svarer ham: «Din trøst er den ondeste af alle, fordi du gør universets skaber til en fiende af menneskeheden og menneskeheden skyldig i de forbrydelser som skaperen straffer.»

Dramaet med JB ender ikke med en himmelsk belønning for alt han har lidd og tålt. JB vender tilbake til sin kone for å begynne et nytt samliv og skape en ny familie sammen med henne. JB tilgir Gud og bestemmer seg for å leve videre. Hans kone sier til ham: «Du vil ha rettferdigg. Men den finnes ikke. Der finnes kun kjærligg.»

Forkynnelse og mennesker rammet av HIV/Aids

I intervjusamtalen mellom Jan Bjarne Sødal, Phuzile Zondi og undertegnede har jeg klipet følgende for å ytterligere belyse vårt tema om forkynnelse og sykdom:

Jan Bjarne: Phumzile, har du hørt fra andre eller opplevet selv at gudsbilder og Kristusbilder har forandret seg på grunn av HIV?

Phumzile: For meg er ikke bildet av den lidende Kristus et håpsbilde. Jeg trenger bilder av den oppstandne Kristus, slike bilder gir meg håp. Nattverden, Jesu blod og le-

geme, betyr noe spesielt for meg fordi sykdommen min smitter blodet. Jeg føler at når jeg får Kristi blod i kroppen min uskadeliggjør det sykdommens makt. Siden kvinner i forhold til HIV/Aids er de mest utsatte, har mer risiko, er bildene av en sterkt maskulin Gud et problem. For mange kvinner betyr det at kvinner alltid vil fortsette å være i risikozonen, bli mishandlet og misbrukt. Jeg trenger gudsbilder som beskytter kvinner.

Jan Bjarne: Dette er vel individuelt. Mange er glad for bildene av en lidende Kristus, det hjelper dem i sin egen lidelse. Jesus blir en som solidariserer seg i lidelsen.

Phumzile: Du må også tenke på at med slike bilder er det fort gjort å akseptere lidelsen som din skjebne i livet, fordi Kristus også led. I arbeidet vårt bruker vi som første skritt bilder av den lidende Kristus. I gruppe våre, når vi leser bibelen i solidaritet med mennesker som lever med HIV/Aids, begynner vi samtalen rundt tema som døden, smerte og lidelse. Når mennesker har akseptert sin situasjon, går vi videre. Da snakker vi om livet, om kjærlighet, da er det nødvendig å snakke om håp. Det største arbeidet ligger i å gi hverandre håp, gi hverandre kjærlighet, støtte og mye liv. Vi sier at du kan leve i lang tid. Så går vi videre. Du vet, dette er en prosess. I begynnelsen kan det være godt at vi snakker om lidelse, det kan hjelpe deg til å føle at du er normal.

Jan Bjarne: Er det lett for mennesker å forbli i det som er smertelig, kan vi som prester eller sjelesørgere bringe inn en annen dimensjon, uten at vi intervensjonerer?

Phumzile: Ja, du bringer inn en våkenhet, andre muligheter. Du åpner menneskers dører. Når jeg møter et menneske som lider, kan jeg si: Du kan leve lenge. Her skal du høre min situasjon, jeg har levd med HIV i seks år nå. Livet fortsetter, hvis du vet at Gud er

med deg kan du gjøre masse ting også i din situasjon, selv om du lever med HIV.

Jan Bjarne: Phumzile, du har snakket om en helbredende tjeneste i forhold til mennesker som lever med HIV/Aids. Hva vil det si? Nå om dagen er alle kirkekonferanser om helbredelse. Du har også snakket om å helbrede minnene i den sør afrikanske konteksten. Hva mener du med det, spesielt i forhold til HIV/Aids?

Phumzile: Noen ganger når jeg snakker om min status så sier jeg at jeg er helbredet. Jeg er ikke blitt HIV-negativ. For meg betyr det at sykdommen ikke stanser meg fra å oppnå mine mål. I sjelen min, i hodet mitt og i ånden min er jeg helbredet. Jeg kan stå på, sykdommen hindrer meg ikke fra noe. Dette er helbredelse for meg. For at jeg skulle kjenne helbredelse måtte det mye omsorg til fra mennesker som er glad i meg, jeg måtte lese mye og få masse informasjon. Jeg hadde mange spørsmål til legene, og så videre.

Jan Bjarne: Men du kan ikke overlate til hvem som helst å snakke om helbredelse? Heller ikke si at alt mulig kan være helbredelse? Når folk kommer med et stort ønske om å bli helbredet men ikke er blitt helbredet, da har mange hørt at de ikke trodde nok. Jeg mener det må være en veldig klar ramme rundt en slik forkynnelse.

Phumzile: Det er da evnen til å lytte kommer inn. Hva vil være helbredelse for deg. Vi kan ikke bestemme hva andre trenger. Hva vil helbrede deg, Jan Bjarne?

Jan Bjarne: Når jeg er syk så vil jeg bli frisk.

Phumzile: Ja, og hva kan jeg gjøre for deg så du blir helbredet?

Grete: Hva er en gudstjeneste som helbreder for deg Phumzile?

Phumzile: For meg er det en gudstjeneste som er relevant for menneskene!

Konflikten om gudstjenesten

I boka *Konflikten om gudstjenesten* skriver Bente Bagger Larsen om Lukasevangeliets forståelse av gudstjenesten. Interessant for vårt tema er tilknytningen til helbredelser på sabbaten og gudstjenesteforståelse. Hun tar for seg 4 tekster som handler om at Jesus aksjonerer på Sabbaten. Tre av tekstene er helbredelsestekster. Helbredelsen av mannen som har en vissens hånd (Luk 6,1-11), helbredelsen av den krumbøyde kvinnen (Luk 13,10-17), og helbredelsen av mannen med vann i kroppen (Luk 14,1-6).

«Den befrielse af mennesker i nød som Lukasevangeliet accentuerer ved at skildre dem som begivenheter på sabbatten, vil i princippet finne sted alle vegne og til alle tider, hvor syge helbredes, og fattige får godt budskap. Man kan derfor si, at forståelsen af de befriende handlinger på sabbatten og synagogen kaster lys over de øvrige helbredelser og handlinger af befriende art, som Lukasevangeliet beretter om. Gudstjenesten bevæger seg således utenfor sabbatten og synagogen og bliver en grensesprængende gudstjeneste midt i hverdagen. Det innebærer, at hverdagens handlinger ligger åpne for at tolkes som gudstjeneste, når de medfører befrielse af mennesker i konkret nød. Gudstjeneste er ikke kun hvile fra hverdagen, men hverdagen, når den bliver en befrielse, i handlinger der afhjelper nød og sykdom.»

Videre forteller Larsen at «Gudstjenesten er ikke kun ord og ritualer, bundet til tid og sted, for den uttrykker sig også i befriende handlinger, i afhjelpning af konkret og materiell nød. Den kristne gudstjenesten er per definition befrielse av mennesker»

«Fra Lukasevangeliets gudstjenesteforståelse kan man således i dag hente inspirationen til nye, inkluderende gudstjenes-

teformer. Det er gudstjenester, der er åpne, imøtekommende og befriende. Måske en åpen og 'minimalistisk' gudstjeneste, der er frigjørende for mennesker som er 'på vei' i livet og enten ikke har overskud til eller er parate til en kirkes mer bundne former.

For Lukasskrifterne at se måtte kirkens gudstjeneste gå uten for rammerne og institutionen for at kunne være den befrielse, den er bestemt til at være. Kirken fant sin identitet utenfor. I en moderne tid, hvor kristendommens traditionelle rolle marginaliseres, skal kirken på ny venne seg til at definere sin identitet – utenfor.»

Fra mitt bakteppe

Vi snakker om bilder av Gud, fordi vi har ikke noe annet å forholde oss til enn å tenke Gud i bilder. Jeg tenker at vi mennesker har mange forskjellige gudsbilder. Vi må som kirke passe oss for å begynne en kamp om de rette gudsbildene. Vi er mennesker og må bruke vår forståelseshorisont når vi uttrykker Gud. Selv har jeg måttet forlate tanken på en personifisert Gud som er som et menneske i superformat. Det er mine og andres livserfaringer som gjør at jeg har måttet få nye gudsbilder. Det ble for vanskelig og lite troverdig at det satt en Gud og styrte noen til lykke og utrolig mange til ulykke. I dette ble det også umulig å tenke at Gud engang skapte verden fullkommen, og det er en Gud som styrer det hele, en allmektig gudsperson som ordner som han vil. Jeg tror med Darwin at verden er skapt med godt og ondt i seg, det er en stadig utvikling, skapelsen har aldri vært i paradiset. Det betyr at det alltid har vært sykdom, ulykker, katastrofer, ondskap, egoisme i verden. Vi har ikke en gudsperson som sitter og ordner litt for deg og litt for meg. Eller mye for Norge og lite

for fattige land.

Sykehusprest Bent Falk fra Danmark har skrevet at livet verken er rettfærdig eller urettferdig, livet bare er. I det livet som bare er, lever vi og dør vi. Her skjer det gode og her skjer det onde, vi rammes ulikt og uten struktur. Jeg opplever mye kirkelig språk som mekanisk, at livet og Gud skal kunne forklares og at mye av språket rundt frelse dreier seg om at Jesu død handler om å ordne forholdet til den Gud vi har syndet mot. Jeg må tenke på Gud som kraft i tilværelsen.

Jeg skjønner Paul Tillich når han skriver om Gud som «the ground of all being». For meg gir det mening at Gud skjer, eller det guddommelige skjer, når vi følger Jesu veier til Gud, til det guddommelige, til Guds kraft. Dette er det helt sentrale for meg i min tro at jeg gjennom Jesu liv og død ser hva som er av Gud. Jeg ser hvilken kraft som gir befrikkede kropper, som gir befrivelse, heler mennesker, helbreder mennesker. Jeg ser at kjærlighetens kraft kan skje i meg og gjennom meg, og at denne Gudskraft er og skjer i livet. Det er slik jeg tenker om å være Jesu etterfølger og slik jeg leser Halvor Moxnes når han skriver om befrikkede kropper, at mennesker får sitt livsrom tilbake, både sosialt og fysisk. Det er slik jeg tenker når jeg leser Harold Kushner der JB og hans ektefelle bare hadde kjærligheten som livskraft og Gudskraft.

Diktet om JB slutter med at kona til JB i siste vers sier:

Kirkens kerter er brendt ned,
himlens stjerner er slukket.
Men pust til hjertets kul
og lad os se tiden an...

JB søker ikke lenger rettfærdighet i verden, men kjærlighet. Det er slik jeg tenker

når jeg leser Bente Bagger Larsen som skriver om gudstjeneste til befrivelse.

Stoff om enkens sønn i Nain

Når det gjelder mer stoff til enkens sønn i Nain og dødeoppvekkelser, se NNK 6/2007.

Preken over Markus 7,31-37

Til videre inspirasjon gjengir jeg en preken jeg holdt i 2007 over teksten i Markus 7,31-37. Teksten handler om Jesus som helbreder en som er døv og har vanskelig for å snakke:

Hviskninger og rop heter en av Bergmans filmer. Hviskninger og rop. Den handler om søstrene Agnes, Maria og Karin og hushjelpen Anna. Agnes er døende. Karin og Maria er i Agnes sitt hjem for å våke over henne.

I stillheten og all ventingen på gården kommer fortiden til dem som hviskninger. I møte med hverandre kommer det bare rop. De er stumme og de kan ikke høre.

Markusevangeliet skriver at en mann ble ført til ham. Han var døv og hadde vanskelig for å snakke. Vi leser hvordan Jesus møter ham og heler ham.

Vi har lett for å bokstaveliggjøre tekstene vi leser. Vi tenker oss at helbredelser var noe av det viktigste Jesus gjorde. Vi finner undertekster og helbredelsestekster i Det gamle testamentet.

Profetene Elias og Elisja helbreder, det er tegnet på det å være en Gudsmann. Noen av underfortellingene i Det gamle testamentet flyttes bare over til evangeliene og får Jesus som hovedperson. Underfortellingene er fortellinger med det språket de hadde for å fortelle at Jesus var en Guds mann.

Fortellingene er en litterær sjanger og bunner i gammel jødisk tradisjon.

Etter 88 etter Kristus da de kristne ikke lenger feiret gudstjeneste i synagogen, glemte den kristne kirke sine jødiske røtter og den jødiske fortellertradisjon. I dag har mange forskere i Det nye testamentet satt nytt fokus på hvor gjennomsyret evangeliene er av jødisk fortellertradisjon.

Erik leste fra profeten Esaias. Et prøvet folk venter en Messias, en som kan redde dem ut av all lidelse. Profetspråket er også en litterær sjanger. Og tegnene på Messias er: at blinde ser døve hører og lamme skal gå. Det er deres språk til hva som skjer i møtet med sannhetens og kjærlighetens vesen, i møte med det guddommelige.

Evangeliene skal fortelle om hvem Jesus er, og derfor fortellingene med undrene i. Om vi skulle ta disse fortellingene bokstavelig, ville våre store spørsmål være hvorfor så mange mennesker ikke blir berørt av Gud og hvorfor det er så mye lidelse og hvorfor, hvorfor, hvorfor.

For meg er det viktige med dagens fortelling utfordringen til å være på helligstedet med mine hviskninger og rop for å bruke Bergmans språk. Det er egentlig lite interessant å høre om andres helbredelser. Mer eksistensielt er det å finne fram til et helere liv selv.

Bergman har en sikkert blikk når han tegner opp sine skikkelser. Naturen kan vi ta bilder av og ser med øynene dens skjønnhet eller heslighet. Annerledes er det med det indre menneskelige landskap. Vi er avhengige av gode kunstnere som kan vise oss slike bilder.

I dagboken skriver Agnes om et fullkomment øyeblikk i livet, da de tre voksne søstrene satt på husken i hagen og Agnes følte hun var helt nær de to andre. Vi ser dem

som i et paradisbilde. Det eneste bilde av søstrene hvor de er nær hverandre. Ingen av søstrene klarer å hjelpe Agnes med å dø. Agnes ber dem om hjelp og sier når smertene overvelder: Jeg kan ikke.

I en annen scene spør Maria Karin hvorfor hun tier, og kveler Maria med stillheten, hvorfor de ikke kan snakke sammen og bli kjent med hverandre mens de våker. Karin kommer i berøring med sin angst for nærhet og roper: Jeg kan ikke.

En scene ser vi at når Agnes er død, ber hun søstrene komme inn til seg fordi hun ikke får hvile, hun trenger dem igjen til å berøre henne og ta på henne og bli med i det hemske, så hun kan forlate denne verden. Vi ser at ingen av søstrene tør.

Det er hushjelpen Anna som blir en Kristus-skikkelse i filmen. Hun legger seg inntil Agnes også i scenen etter døden. Anna møter Agnes med seg selv og sin hengivenhet. Anna har mistet et barn og kan møte det hemske. Det som ingen av søstrene kan.

I scenene med Agnes og hushjelpen Anna gir Anna Agnes trygghet og fred ved bare å være ved siden av og ta Agnes inntil seg. Slik skjer det guddommelige mellom mennesker.

Jesus viser oss i dagens tekst hva ord og handling kan skape der alt har vært stille eller rop. Jeg berøres av den kjærlighet og interesse og nærhet og fysiske kontakten som Jesus viser. Her en Kristuskraft som heler i et stille og øde indre landskap.

I den kjærligheten til mennesker ligger noe svært hellig. For meg handler det om en livskraft og en Gudskraft som bryter gjennom alt hemmelig, alt som skal skjules og ikke snakkes om.

Karin i hviskninger og rop, utstøter: Alt er løgn. Søstrene har diktet opp sine lykkelige tilværelser. Løgnene har skapt stumme

og døde sjeler. Film er fim og Bergman viser oss ytterpunkter. Alt blir overdrevet.

For meg er det viktig å tro at jeg på heligstedet kan næres av en Kristuskraft som viser meg nye veier i mitt indre landskap og som skaper sanne og kjærlige fortellinger i mine dager og tider.

Litteratur

Kushner, Harold S., *Når ondt rammer gode*. Borgens Forlag 1983 (orig.utg. *When Bad Things Happen to Good People*).

Larsen, Bente Bagger, *Konflikten om gudstjenesten. Sabbatten i Lukasevangeliet*. Aarhus Universitetsforlag 2003.

Moxnes, Halvor, *Hva er kristendom*. Universitetsforlaget 2006.

Moxnes, Halvor (red.), *Jesus – år 2000 etter Kristus*. Universitetsforlaget 2000.

*Grete Hauge er sokneprest i Paulus kirke
grehau@broadpark.no*

Kan der prædikkes over de ti bud?

Av Theodor Jørgensen

Prædike over de ti bud, skal norske prædikanter den 21. september, 17. søndag efter pinse – og man kan vel, hvad man skal. Men uproblematisk er det ikke. Derfor spørgsmålstegnet. For vel skal der i kirken prædikkes både lov og evangelium, men hvor bliver evangeliet af, når prædiketeksten er de ti bud? Og det endda i en tekstudgave (2. Mos. 20,1-8, 12-17), som også indeholder Guds trussel om straf over de ulydige i tre generationer og løfte om godhed mod de lydige i tusind slægtled. Er det ikke udtryk for den rene gerningsretfærdighed og derfor dybt uevangelisk?

Grundtvig satte stor pris på Luthers *Lille Katekismus*, men havde en alvorlig anke imod den. Luther medtog budene i katekismen. De hørte efter Grundtvigs mening ikke hjemme i en kristen børnelærdom. Jesus er lovens opfyldelse, lovens magt er brudt ved ham. Den kristne står ikke længere under lovens herredømme, men under nådens herredømme. Det er et legitimt synspunkt, som er bibelsk begrundet. Man behøver bare at læse efter hos Paulus i Romerbrevet, ikke mindst kapitlerne syv og otte. Men den kristne må jo til stadighed sande, at synden fremdeles

har magt over ham eller hende, og sådan vil det være, indtil vi dør. *Simul justus et peccator*. Samtidig retfærdig og synder. Og af den grund har vi stadigvæk brug for at høre lovens krav, dvs. Guds bud. Men det bliver budene ikke evangelium af. Så hvordan kan man så prædike over dem?

Den bedste homiletiske hjælp til at prædike over budene får man efter min mening af Luthers udlægning af dem i hans *Lille Katekismus* og hans *Store Katekismus*. I den *Lille Katekismus* springer det i øjnene, at Luther indleder sine forklaringer til de enkelte bud med den samme vending, «Vi skal frygte og elske Gud, så at...», i forklaringen til det første bud ganske vist i en udvidet form: «Vi skal over alle ting frygte og elske Gud og stole på ham.» Denne lille udvidelse «over alle ting» er nøglen til gentagelsen af vendingen i alle budene. Også i de medmenneskelige relationer er vort forhold til Gud i spil. Og forklaringen er enkel. Søger man virkelig Gud, så søger man ikke sit eget, heller ikke i forhold til sine medmennesker. Der er god sammenhæng i det dobbelte kærlighedsbud, det helhjertet at elske Gud og sin næste som sig selv. Opfylder vi virkelig

det første bud, så opfylder vi alle andre, siger Luther, for så er vi sat fri til at gøre det. I en prædiken over budene, især når man skal prædike over dem alle i en enkelt prædiken, kan det være klogt at sætte fokus på det første bud og lade det være omdrejningspunktet for hele prædikenen.

«Frygte og elske» – kan de to ting forenes? Frygt må her forstås som ærefrygt, ærefrygt for Guds hellighed og ophøjethed, for Gud som Gud. Og sådan forstået kan ærefrygt meget vel gå i spand med kærlighed. I den *Store Katekismus* gør Luther troen til det første buds opfyldelse og dermed til opfyldelsen af alle budene, troen forstået som tillid: Over alle ting stole på Gud. Men er Gud i sin hellighed og ophøjethed da tillidsvækkende? Er ikke snarere det modsatte tilfældet? Kan ærefrygten og tilliden gå i ét? Luther gør meget ud af de indledende ord til budene, som Gud sagde til Moses, da han gav ham budene. De er med i prædiketeksten fra 2. Mosebog. «Jeg er Herren din Gud...» Det er en forjættelse. Gud tilsiger sig selv til os mennesker: «Jeg er Herren *din* Gud.» *Deus pro nobis, Deus pro me.* Denne forjættelse er evangeliet i prædiketeksten. Og en forjættelse må mødes med tillid, med tro, ellers gør den ikke sin virkning, men hænger frit i luften. Luther kan ligefrem påstå, at forjættelsen opfyldes i troen, får tror man forjættelsen, har man allerede del i dens indhold, og det vil her sige i Gud selv, for det er Gud selv, der tilsiger sig i denne forjættelse: «Jeg er Herren *din* Gud». Og man har del i Guds kærlighed, «for Gud er kærlighed» (1. Joh. 4,8).

Dér, hvor Gud definitivt har åbenbaret sig som «Gud for os», er i Jesus: «Således elskede Gud verden, at han gav sin enbårne Søn, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv» (Joh.

3,16). Det er i troen på Jesus som «Gud med os», Immanuel, at vi opfylder det første bud og dermed alle budene. Det er Jesus, der gør Guds menneskekærlighed troværdig for os.

En evangelisk udlægning af budene må så blive en kristologisk udlægning, og det er der god mening i, fordi Jesus er lovens fylde. Eller med andre ord: Jesus er Guds sande menneske, der i sin sande menneskelighed har overflødiggjort lovens «du skal». Derfor er Jesu sande menneskelighed en frigjort menneskelighed. Og det er så det overraskende i Luthers udlægning af budene, at han i sine forklaringer får plads til denne frigjorthed i form af en overskudetik.

Forklaringerne til 2. til 10. bud er alle tredelte; først opfordringen til at frygte og elske Gud, altså til tro, derefter en negativ del «så vi ikke...» og til sidst en positiv del «men...». Og det er i denne positive del, at overskudetikken kommer til orde. Her opfordres vi – i troen frigjort af Kristus – til et ret beset «kriste-ligt», et «Kristus-ligt» liv. Hvad det indebærer rent konkret, kan i prædikenen tydeliggøres ved at se nærmere på en eller to af Luthers forklaringer, f.eks. til 7. og 8. bud. De når helt ud i det økonomiske og politiske liv.

Kort sagt: En evangelisk prædiken over budene kan passende male os Jesus for øje i hans sande menneskelighed og gøre det tydeligt, at et kristent liv er fyldt med muligheder for næstekærlighed i Jesu fodspor. Det gælder bare om at bruge sin fantasi. Og forekommer opgaven en ret så umuligt i et menneskeligt perspektiv, kan en henvisning til det evangelium, der også er fastsat til denne søndag, Mark. 10,17-27, være en hjælp. For hvad der synes umuligt i et menneskeligt perspektiv, er altså muligt i Guds perspektiv. Så hvorfor ikke give Gud Helligånd en chance?

Men hvad med trusselsordene i prædiketeksten? Der er kun én ting at sige, og det skal siges klart! Jesu død på korset for alverdens synder har én gang for alle demetteret disse og lignende trusselsord. For det rimer ikke med, at Gud er kærlighed, at Gud skulle hjemsege børn og børnebørn for de synder, deres fædre og bedstefædre har begået. Her står vi i spændingsfeltet mellem *Det Gamle Testamente* og *Det Nye Testamente*, og i det spændingsfelt må en kristen prædikant selv sagt vælge side.

Theodor Jørgensen er professor emeritus i teologi ved Københavns universitet og tilknyttet Helligåndskirken i København
theodor@helligaandskirken.dk

Prekenforberedelse til budene

19. s. e. pinse, 21. september 2008

Prekentekest: Exodus 20,1-8.12-17

Av Martin Ravndal Hauge

Tradisjonen

Teksten er et uttrykk for en spesiell tradisjon der det som karakteriserer den rettferdige blir stilisert og konsentrert ved noen få eksempler: Ps. 15, 24, Jes. 33,14-16, Jes. 58,5-7, Mika 6,6-7. Særlig de to siste eksemplene er verd å stoppe opp ved; de er dypt sårende for alle fromme sjeler, ved å latterliggjøre en dypt seriøs religiøsitet til fordel for noe så enkelt som godhet. (Etter min mening kommer forestillingene om «det rettferdige menneske» fra en elite-religiøsitet som reinterpreteres i dekalog-tradisjonen og adresseres til Hvermann.) I det hele må vi nok anta profetismen som en lidenskapelig pådriver i «dekalog-prosessen». Men denne bakgrunn understreker både dekalog-tradisjonens retoriske måtehold og særlig konsentrasjonen om et generelt «du» som adressat. Det stillferdige men samtidig innpåslitne «du» forflytter perspektivet fra fyrster og storfolk og alle de andre som har makt til å gjøre en forskjell i verden. Det dreier seg ikke om etiske retningslinjer for oljefondet og det utsnitt av Menneskerettighetene som det for tiden er politisk opportunt å hevde. Du-tiltalen lar meg ikke være i fred. Samtidig gjør opphavet i For-Orientens lovtradisjon guddommens vilje praktikabel. Denne bakgrunn profilerer Exod. 20,2-11 som det spesielle ved denne utgave av dekalog-tradisjonen. «Din» hverdagslighet stilles sammen med «ditt» ekstra-ordinære.

Plasseringen i konteksten gjør det tyde-

lig at dette er en viktig serie påbud. I følge den devteronomistiske tradisjon var det bare denne serien – karakterisert som de «ti ord» – som ble skrevet på steintavler med Guds egen finger (Dvt. 5,22; Exod. 34,28). Dvt. 4,13-14 skiller endog eksplisitt mellom to sett lover: De ti ordene ble kunngjort folket direkte og guddommelig nedskrevet; dernest ble en serie lover gitt til Moses som folkets lærer.

Konteksten

Dette gir en bakgrunn for å se hva «forfatteren» gjør med et så høyhellig konsentrat av guddommelig vilje (Kap. 19-20 har vært til stor glede for generasjoner av litterær- og tradisjonshistorikere, med Dvt. 5,4-33 som den viktigste parallelltekst for restitusjonen av «kjernen»). I den form beretningen nå har, gis perikopen en meget spesiell innfatning ved 19,21-25 og 20,18-21:

Det første møte mellom guddom og Moses på det hellige fjell markeres ved den dvelende stigningen fram mot den tredje dag som et klimaks av voldsomme effekter. Leseren venter seg svære ting når Moses våger seg opp på et dirrende fjell. Men det som skjer, står på ingen måte i stil med den fantastiske scenografien. Guddommen er bekymret over at vanlige mennesker skal komme for nær det hellige rom; da *må* han drepe dem, og det har han tydeligvis ikke lyst til. (De for oss makabre bildene er viktige ingredienser i oppbygningen av den litterære virkelighet: Befrieren fra Egypt som tydeligvis ønsker folkets vel, kan ikke frigjøre seg fra sin hellighet. Ved den utilbørlige grenseoverskridelse mellom guddommelig og menneskelig utløses automatisk hellighetens skyggeside som dødbringende) Men Moses beroliger; faktisk viser han

guddommen til rette, siden han allerede har sørget for en skikkelig grense rundt fjellet og burde huske det selv. Likevel gjentar guddommen sin advarsel. Gjntagelsene i 19,12-13, 21-22 og 24 får leseren til å stusse: Her maser det veldig, i særdeleshet siden dette er en forfatter som økonomiserer med sine effekter. Man minnes proklamasjonen av folket som et mulig «kongerike av prester og et hellig folk» i 19,6. Gudens masing om grenser og død over alle som ikke passer seg, virker veldig smålig i forhold til en slik proklamasjon. I alle fall, etter bebudelsen i v. 24 av et nytt spesialmøte på fjellet ved de utvalgte formidlere Moses og Aron, venter leseren på dette møtet. Men mens Moses er nede hos folket og ber dem passe seg, setter YHWH i gang med dekalogen på egen hånd uten å bry seg med formidlere.

Det merkelige er at nøyaktig samme problem reises etter kunngjøringen av dekalogen (20,18-21). Nå er det folket som er bekymret for det farlige møtet, vetta skremt over de forferdelige uttrykkene for det guddommelige nærvær. Også folket skjønner at nærkontakt er dødelig. Og de har samme løsning på problemet som YHWH: De vil holde avstand og ber Moses ta seg av nærkontakten. Og igjen er Moses den trygge trøsteren som avviser all bekymring.

Så hva er det egentlig som skjer ved denne spesielle innrammingen av dekalogen? Faktisk etterlater beretningen tvil om at folket har hørt de ti bud i det hele tatt. I følge v. 18-19 virker det som de kun har oppfattet det forferdelige styret rundt guddommens tilsynekomst og ikke reagerer på budene i det hele tatt. Nå er det lovsamlingen 20,22-23.33 som presenteres som en sømmelig gitt Sinai-lov: Moses går nær «mørket hvor Gud er», guddommen taler, Moses proklamerer lovene for folket som forplikter seg til å

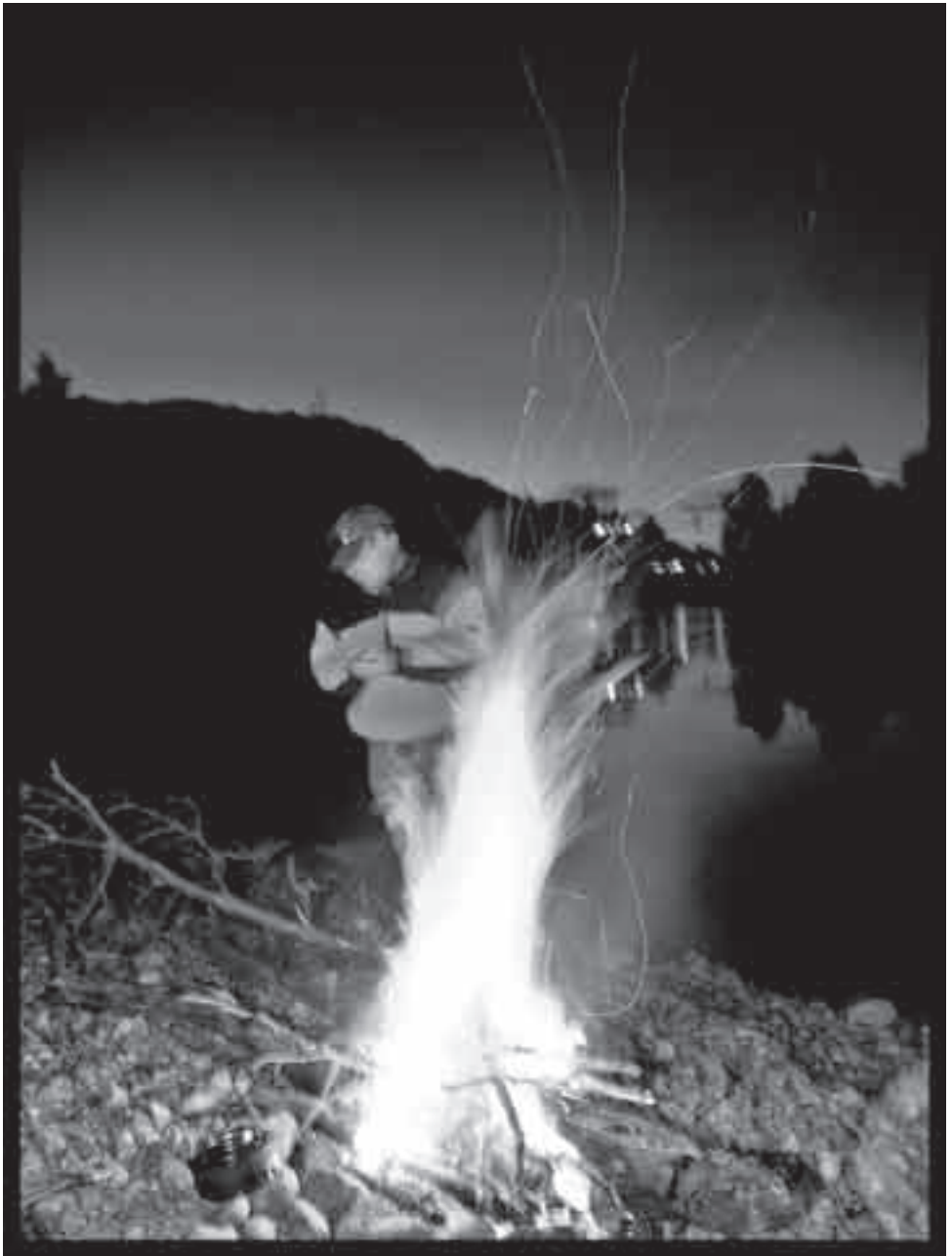
holde alle de ord YHWH har talt; det hele avsluttet med høytidelige riter med bestigningen av det hellige fjell som klimaks (kap. 24). Er det folkets ikke-skikkethet som skal markeres ved den første lovproklamasjon? (jf. gullkalven i en tilsvarende sammenheng og dvelingen ved folkets svakhet i Egypt- og vandrehistoriene). I hvert fall blir dekalogen alldeles borte i denne stadige kretsning – i negativ modus – rundt spørsmålet «Hvem kan stige opp på det hellige fjell?»

Kommentarer

Det er tydelig at «forfatteren» deler forståelsen av dekalogen som høyhellig tekst med Dvt. 5. Desto mer dristig (frekk?) er bearbeidelsen av tradisjonen som finner sted. Beretningsrammen angir Møtet mellom guddommelig og menneskelig som det store spørsmål. *Hellighet* er den sentrale kategori, utmyntet i forestillinger rundt sakral rom og sakrale personer. Ps. 24 er et vidunderlig konsentrat av Sinai-beretnings tematikk, i særdeleshet når spørsmålet om adgang til det hellige fjell i Jes. 33,14 blir visualisert til «Hvem av oss kan bo i etende ild? Hvem av oss kan bo i evige bål?» Det guddommelige prosjekt i følge Exod. 19,6 er folket som «et kongerike av prester og et hellig folk». Realiseringen av dette prosjektet problematiseres ved guddommens og folkets enstemmige enighet om at *hellighet* er umulig for folk flest. Guddommen vil ikke fungere som drapsmaskin (19,21-22 og 24), og folket vil ikke dø (20,19). Det hører med til historien om den ignorerte dekalog at den blir etterfulgt av et svært løftebrudd i forhold til neste lovproklamasjon som ble både skikkelig kommunisert og skikkelig mottatt. Folkets løfte om å holde lovene og den høytidelig inngåtte pakt som er beskrevet i kap.

24, ble umiddelbart brutt: Moses er for lenge borte og folket orker ikke fraværet og forlanger gullkalven som substitutt. (Det er humor i denne historien, jfr. også 24,1, der de navngitte personer som utpekes til den ekstraordinære opplevelse på fjellet uten å bli drept, alle senere begår den store blasfemi: Aron ved gullkalven, siden – i følge Lev. 9,1-2 – Nadab og Abihu ved «fremmed ild» båret inn foran guddommen.) Festlighetene rundt gullkalven får Moses til å knuse steintavlene «skrevet med Guds egen finger». Ikke bare blir det satt en endelig strek over dekalogen, men guddommen vil oppgi sitt prosjekt; det lar seg ikke realisere med et slikt folk (kap. 32-33). Men folket sørger så dypt og Moses ber så inntrengende for folket at guddommen – mot bedre vitende – går med på å fortsette prosjektet; han flytter fra Fjellet og blir telt-beboer sammen med andre telt-beboere (kap. 40). Så følger begivenhetene i ørkenen, der følgene av nærkontakten mellom en slik gud og et slikt folk ubønnhørlig manifesteres.

Så vidt jeg skjønner, korresponderer sammenstillingen av dekalogens to deler (v. 2-11 og 12-17) meget vel med Sinai-beretningens tematikk. Dekalogens sammenstilling av mennesket ubønnhørlig vendt mot den Ene og mennesket i sin konkrete hverdagslighet, svarer til den narrative utlegning av nærkontakt med guddommen som absurd men likevel aktualisert. Som del av forberedelse til *hellighet* er ikke budene i v. 12-17 veldig spennende. Alle har vi foreldre og alle snubler vi stadig over naboens esel. Forbud mot mord, tukling med andre menns kvinner, tyveri, falsk ed var nok ikke så selvsagte i forfatterens samtidighet som for oss. Med f. eks. tradisjoner om blodhevn og krav om solidaritet innen klanen og storfamilien og innarbeidede stor-

mannsprivilegier, kan de så menn ha kostet til tider. Å «attrå, ha lyst på» naboens skatter internaliserer og kompliserer inntrykket av noe meget praktikabelt. Uansett er de ikke så veldig originale i lys av For-Orientens rettspraksis for øvrig. Til syvende og sist dreier det seg om uttrykk for basisinnsikter for ethvert samfunn. Felles er forholdet til de mennesker som utgjør «din» virkelighet, og at disse menneskers integritet vernes om, slik at «du» ikke skal redusere deres helhet av liv, ikke fjerne, ikke bemektige seg det som er gitt den andre. Men likevel så merkelig lite himmelstormende i forhold til beretningsrammen i Exodus. (Lesere av Det nye testamente kunne nok funnet f. eks. Lev. 19,18 og 34 mye mer passende, mens tilhengere av en sakramental teologi kunne trukket fram Exod. 25-30 som et spennende uttrykk for vesentlige innsikter).

Et stykke hverdagslig og aldeles normalt uttrykk for anstendig væremåte rykkes ut fra sin sosiale kontekst og stilles inn under herredømmet til Frigjøreren fra Egypt. Min hverdag er ikke min og tilhører heller ikke mitt samfunn, enn si min familie eller klan. Befrikk fra livet som trelle er min hverdagslighet stedet der det ekstraordinære finner sted. Der er «din Gud», og denne gud insisterer på å være alene i denne hverdagslighet uten menneskegjorte utgaver av guddommelighet, enn si mer komfortable substitutter. Hans nærvær – som aktualitet eller som påkalt (navnet!) – skal ikke manipuleres ut fra mine indre bilder av hva som konstituerer mitt liv. Mens kopier av guddommelighet er forbudt, skal menneskets livsrytme kopiere den guddommelige rytme av skapelse og hvile. Hvis 20,12-17 reflekterer den banale hverdagslighet, er der ingen ende på de mentale og emosjonelle subtiliteter som v. 2-11 innebærer.

Stillet inn under dekalogens første del må hverdagsligheten som et hellig rom bli helt annerledes. Og elite-religiøsiteten i den første del må transformeres når den har hverdagen som sitt rom. Det hele egentlig like absurd som at guddommen i all sin herlighet flytter fra Fjellet og ned til et telt i lavlandet, der hans herlighet skal fungere som signal for folkets ankomst og oppbrudd (40,36-37).

*Martin Ravndal Hauge er seniorprofessor ved Det teologiske fakultet
m.r.hauge@teologi.uio.no*

Barneteologisk etterutdanningskurs for kirkelige ansatte og frivillige, 17. og 18. november 2008

Teologien i barnet – barnet i teologien

Hva formidler kristen tro og tradisjon om barn? Hvordan kan barn bidra inn i teologien, gudstjenesten og trosopplæringen?

Et kurs som gir grunnleggende teologiske og pedagogiske perspektiver på trosopplæring i Den norske kirke. Kurset veksler mellom inspirerende foredrag og utfordrende samtaler.

UTDRAG FRA PROGRAMMET:

- Barnet i møte med kristne didaktiske tekster (Astri Ramsfjell)
- Høymessen som skript for barns spiritualitet (Sturla Sagberg)
- Bibelens barn – en kilde til frigjøring for moderne barn? (Reidar Aasgard)
- Tros-opp-læring. Perspektiver på barn, tro og læring (Kjetil Hafstad)

Sted: Domus theologica, Blindernv. 9, Oslo
Pris: 700,- (500,- for tre eller flere fra samme stab).
Kurset kan tas som del av Det teologiske fakultets etterutdanningsprogram.

Bindende påmelding til Det praktisk-teologiske seminar innen 1. november 2008 ved Bjørg Michaelsen (bjorg.michaelsen@teologi.uio.no).

Det teologiske fakultet og

Det praktisk-teologiske seminar

Kurset er utviklet med støtte fra trosopplæringsreformen «Størst av alt»

Mer informasjon:
<http://www.tf.uio.no/praktikum/>

Mellom slangen og syndens slimete sannhet

Av Bjarte Leer-Salvesen

Synd. Smak på ordet. Få teologiske begreper møter større motstand enn dette. Og disse motforestillingene forsterkes gjerne hvis det rettes mot en selv: Jeg er syndig. Slik tale skaper sterke fordommer både i henhold til Gadammers hermeneutikk og den mer hverdagslige bruken av ordet. Likevel kan det virke som om synden har kommet for å bli. Moderne teologer prøver å kaste den fra seg, men synden er seig; som slangen har den noe slimete eller klissete ved seg som gjør at den til stadighet blir hengende igjen. Og i høst lurer synden seg inn som et sentralt element i (minst) fire prekatekster. I møte med disse tekstene skal prester i Den norske kirke forkynne evangeliet. Et sentralt spørsmål for denne artikkelen blir i så måte intet mindre enn: hvordan?

Så som i himmelen

Den fantastiske filmen *Så som i himmelen* handler om et amatørkirkekor på den svenske landsbygda. Her møter vi mange ekte og vidunderlig vakre mennesker, men også en stakkarslig sokneprest og hans ulykkelige kone. Mye kunne vært sagt om skildringen

av denne presten, og i forlengelsen av dette om hvordan nordisk film ennå har det med å slå inn vidåpne dører i sin lite oppfinnsomme, men desto syrligere religionskritikk. Det som er interessant i denne sammenheng er imidlertid et sitat prestefruen kommer med som svar på mannens selvførdømmende syn på egen seksualitet. Hun nærmest hamrer inn ordene: «*Det finnes ingen synd*».

Da jeg så filmen tenkte jeg at en kun kan komme med et slikt utsagn hvis en lever i en beskyttet middelklassetilværelse på den nordiske landsbygda. Og knapt nok der. Jeg tror likevel at sitatet er illustrerende for store deler av folkereligøsiteten og det moderne kirkelandskapet. Grunnen til dette er todelt. For det første har nordiske kirkesamfunn fått et mer optimistisk menneskesyn. Kort formulert: Mennesket blir i større grad omtalt som skapt i Guds bilde enn som syndig og skyldig. Fra min egen landsdel har Pål Repstad og Jan-Olav Henriksen (red.) funnet en slik utvikling – for ikke å si omveltning – i religionslivet på Sørlandet (se *Mykere Kristendom?* s. 271-272). For det andre har en sterk religionskritikk, som har kritisert maktmisbruken til kirkens menn

(for det er som oftest menn), fått støtte blant et stort flertall av befolkningen. Et av de klareste eksemplene på maktmisbruk finner kritikerne der menneskers seksualliv blir omtalt som syndig.

En slik kritikk av kirkens tale om synd må selvfølgelig tas på alvor. Og selv om kritikken ofte formuleres i tabloidiserte og mildt sagt stereotype former, rammer den sentrale trekk ved kirkens tradisjonelle syndsbegrep. For den negative holdningen til menneskers seksualliv entret ikke den religiøse arenaen sammen med pietistisk vekkelseskristendom, men har vært grunnleggende for teologiske tankemønstre helt siden de tidlige kirkefedrene. I Augustins bekjennelser omtales seksualdriften/begjæret som den første og den største synd, rikt eksemplifisert ved historier fra egen utagerende ungdomstid.

Etter mitt syn er begge disse premisserne – en mer positiv antropologi og en sterk kritikk av kirkens tradisjonelle tale om synd – prisverdige. Problemet oppstår der kirken stilltiende nikker anerkjennende til utsagnet *Det finnes ingen synd*. Et slikt menneskesyn er ikke lengre positivt, men det er illustrerende for en naiv og overfladisk antropologi som ikke taler sant om det å være menneske.

Synden og korset

Denne teksten har arbeidstittlen «Å våge å tale om synd i en post-pietistisk virkelighet». For å kunne gjøre dette må vi ha to tanker i hodet samtidig, slik at det blir mulig å balansere mellom de to fallgruvene jeg har skissert ovenfor: (1) At kirken som maktinstitusjon bruker syndsbegrepet til å (for) dømme mennesker; særskilt hva gjelder seksuallivet. Og (2) at det for så vidt prisverdige prosjektet om å forkynne en mer positiv

antropologi gir seg det utslag at enhver tale om synd forkastes. En slik moderne tale om synd bør imidlertid, som all teologi, springe ut fra korshendelsen. I det følgende vil jeg argumentere for at Jürgen Moltmanns korsteologi fungerer som et nødvendig korrektiv i forhold til Martin Luthers korsteologi, og at denne rettelsen gir oss muligheten til nettopp å tale om synd i en post-pietistisk virkelighet.

I Martin Luthers korsteologi har syndsbegrepet en sentral funksjon. Mennesket kommer til kort i møte med loven; mennesket er således syndig og mottar kun nåden ved troen på den oppstandne Jesus Kristus. Hos Moltmann kan vi noe forenklet si at theodicéspørsmålet får samme sentrale funksjon i korshendelsen som synden får hos Luther. Hovedproblemet er ikke et syndefall eller at mennesket feiler i møte med loven, men et eksistensielt spørsmål (eller skrik) i møte med denne verdens lidelser. Hvorfor er det så mange som lider og undertrykkes i denne verden? Svaret, i den grad det kan kalles et svar hos Moltmann, er å peke på den lidende Gud på korset, som lider med alle verdens ofre og som overviner lidelsene og døden ved oppstandelsen.

Siden Moltmann ender opp med en kristologisk allforsoningslære, *apokatastasis panton*, er det en utbredt misforståelse at fremhevelsen av theodicéspørsmålet gjør at syndens alvor forsvinner hos Moltmann. Vi ville i så fall ha vært tilbake til sitatet fra presteften i *Så som i himmelen*. Dette stemmer imidlertid ikke. Etter mitt syn er det snarere slik at synden får sin berettigede plass hos Moltmann. Igjen er det tale om en mellomposisjon mellom to fallgruver. Selv om synden ikke er det mest fremtredende trekket ved mennesket, og av den grunn ikke den avgjørende årsaken til korshendelsen, så er

syndsbegrepet likevel avgjørende for å kunne tale sant om det å være menneske.

Moltmann har som uttalt målsetning å lage en teologi som tar den moderne verdens grusomheter på alvor. «How is faith in God, how is being human, possible after Auschwitz?» spør han (*The Experiment Hope*, s. 73). Som vi har sett, gir dette utgangspunktet theodicéspørsmålet forrang i møte med korshendelsen. Fokuset på ufattelige grusomheter som dem i Auschwitz må imidlertid også gi seg utslag i en tale om synd. Hvis ikke mener Moltmann at to ting skjer. For det første relativiseres ofrenes lidelser, noe som gjør at empatien (og kjærligheten?) forsvinner fra gudsbildet. Moltmann gir således Guds dom over synden avgjørende betydning i sin allforsoningslære. En slik domstanke er videre av betydning for gjerningsmennene, fordi en unnlattelse av å tale om synd vil føre til at gjerningsmennene vil forbli nettopp det: gjerningsmenn.

Synd quo vadis?

Det er for så vidt ikke vanskelig å forklare presters og andre forkynners ubehag i møte med bibeltekster der synden står som et sentralt tema. Siden kirken har brukt sin makt på en utidig måte blant annet ved å stemple utsatte grupper, enkeltmennesker og spesifikke handlinger som syndige, er det fare for at en moderne tale om synd vil (feil)tolkes som nok et maktmisbruk av tilhørerne. Synden har dermed blitt et moderne tabu som, grunnet sin problematiske fortid, forties.

Det finnes nok ingen enkel løsning på dette problemet, men vi kan komme et stykke på vei. Etter mitt syn bør kirkens forståelse av synden flyttes fra den snevre egosentriske forståelsen av at jeg som en-

keltmenneske krenker Gud med tanker, ord og gjerninger, og kjenner lysten (gjærne den seksuelle, jfr. Augustin) til det onde i mitt hjerte. Forslaget til endring er i og for seg ikke nyvinnende: å flytte fokus til strukturelle synder, «politiske» synder og hvordan en behandler sin neste. I et forsøk fra å bevege meg fra (spekulativ) systematisk teologi til praktisk prekenforberedelse, kan det nevnes at Jesus treffer spikeren på hodet i den hardtslående domsteksten i Matteus 25: «For jeg var sulten, og dere ga meg ikke mat; jeg var tørst, og dere ga meg ikke drikke; jeg var fremmed, og dere tok ikke imot meg; jeg var naken, og dere kledde meg ikke; jeg var syk og i fengsel, og dere så ikke til meg.»

Hvis en makter å være tydelig i sin kritikk av kirkens tidligere bruk av syndsbegrepet, er jeg optimistisk med tanke på en post-pietistisk gjenvinning av det. (Dette vil samtidig gjøre det lettere å bære videre de positive verdiene ved hva vi har valgt å kalle «det pietistiske», noe for eksempel kronprinsesse Mette-Marits salmeplate er et godt eksempel på). Prester og andre forkynnere må beherske balansekunsten mellom fallgruvne, og være klar over at tilhørere ofte har sin forståelse av syndsbegrepet fra en tid der kirkens makt over seksualmoralen var langt sterkere enn i dag. Dette er en krevende kunst, men likevel nødvendig. I en scene fra filmen *Så som i himmelen* snakker Gabriella – mest kjent for sin fantastiske sang som er verdt filmen alene – med sin voldelige ektemann, som endelig har blitt stoppet av politiet. Scenen er interessant fordi den viser oss at det ikke bare er offeret som er en svak part, men det følgende fritt oversatte sitat fra Gabriella til ektemannen er likevel skremmende hvis det teologiseres: «Du har gjort så godt du kan. Er det ikke rart? – alle gjør vi det.»

Så enkelt er det ikke, dessverre. Synden er der fortsatt og vi er skyldige. De som skrev manuset til *Så som i himmelen* kunne nok med fordel ha lest noen vers videre i Herrens bønn.

Aktuelle prekentekster med synd som sentralt tema:

- Matteus 6,19-24;
- Johannes 8,31-36;
- Johannes 9,1-7.35b-38;
- Matteus 18,15-20.

Litteratur

Moltmann, Jürgen. *The Experiment Hope*. Eugene, Oregon, Wipf and Stock Publishers 1975.

Repstad, Pål. og Henriksen, Jan-Olav. *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring*. Bergen, Fagbokforlaget 2005.

Augustin *Augustins bekjennelser: utvalg av tekster ved Carolinne White*. Oslo, Verbum 2001.

*Bjarte Leer-Salvesen er stipendiat i kontekstuell teologi ved Universitetet i Agder
bjarte.leer-salvesen@uia.no*

Sier vi det vi vet? Hvordan snakke om synd i kirka i dag

Av Thomas Tinglum

Synden og vår tale om den

Denne artikkelen er resultat av arbeidet jeg har nedlagt i min spesialoppgave i teologi som ble levert våren 2008 og som dreier seg om hvorvidt det vil være mulig å komme frem til en frigjørende tale om synd. I det ligger det jo også en påstand om at talen om synd per idag ikke fremstår som spesielt frigjørende. Heller enn å omtales som en del av vår lære som hjelper mennesker i deres liv, blir synde-læren omtalt som noe som holder mennesker nede og som gir uttrykk for et negativt menneskesyn. Tanken på at læren om synden, som på mange måter gjennomsyrer hele vårt dogmatiske system, skulle være destruktiv og menneskefiendtlig har for meg resultert i mange samtaler og diskusjoner med blant annet lærere og medstudenter ved TF og PTS, samt utallige timer med grubling i mitt lønnkammer rundt hva kirken er, bør og skal være, holdt opp mot hva den faktisk fremstår som.

Synden, og i særdeleshet «arvesynden», er tematikk som vekker mye engasjement i mange kretser; og det vekker mye engasjement hos denne forfatteren. Særlig slik læren

er forsøkt uttrykt i Den norske kirkes dåpsliturgi. «De er født med menneskehetens synd og skyld, men i dåpen blir de Guds barn», er en av de setningene jeg har hørt føre flest prester til sivil ulydighet, og som jeg er redd har skremt foreldre fra å bære sine barn til dåp. Om det er formuleringen i seg selv eller de teologiske tankene som ligger bak som er problemet er derimot ikke helt uvesentlig. Og der begynner vi å komme inn på hva jeg i denne artikkelen ønsker å vie meg til. Hvilke kontaktpunkter er det mellom læren om synd og den menneskelige erfaringen? Hva er sammenhengen mellom denne læren om synd og vår tale om synd?

Hvorfor må vi alltid forklare hva vi egentlig mener?

I sitatet ovenfor skjuler det seg flere problemer. En kan alltid spørre seg om ikke et hvert menneske er og blir Guds barn, uavhengig av hva som skjer i dåpen, og spørsmålet om hva som til sist skjer med den udøpte vil sikkert noen diskutere så lenge kirken består. Det spørsmålet ønsker jeg derimot ikke å gå inn på. Det som i dåps-

situasjonen i de fleste tilfeller vil være i fokus er gleden over livet. Det er her talen om synd og skyld for de fleste setter seg litt på tvers. Mange har møtt problemet ved å tone ned eller sløyfe formuleringene. Samtidig vet vi at barnet *er* født til et liv som vil være fylt av både gode og onde dager. Det vil måtte leve i den tunge spenningen mellom godt og ondt som menneskelivet består i, og det bør vi kunne tørre å snakke om, også i sammenhenger som feirer livet. Dåpen oppleves for de fleste som nettopp en feiring av livet, og jeg tror vi også her *må* tørre å ikke tie om spenningene livet byr på. Ikke for å dempe feiringen. Ikke for å stikke hull på gleden, men for å ta hele livet med. Jeg vil at vi skal føle at kirken vet at menneskelivet er fylt både av det gode og av det vonde, og at den ønsker å være en del av livet i alle dets sammenhenger.

Dagens rituale setter som kjent ikke av mye tid til feiring. I denne sammenheng er det god grunn til å glede seg over mye av det som ligger i gudstjenestereformarbeidet i forbindelse med dåpen, men det ser fortsatt ut til at vi er ute av stand til å både feire livet og tale om vanskelighetene innenfor samme hendelse. Når de vanskeligheter livet byr på omtales i moralistiske og individualistiske termer er ikke det så rart. Heller enn at mennesker ofte «kjenner lysten til det onde i sitt hjerte», kjenner mange på følelsen av frustrasjon over sviktende evne til å følge sin gode vilje. Jeg tror at det bak læren om synden ligger et ønske om å sette ord på en allmenn menneskelig erfaring av hvordan det er å være menneske. Hvis det stemmer, er det noe som absolutt hører hjemme i en feiring av menneskelivet.

Slik vi nå formulerer oss, tror jeg vi hverken snakker sant om dåpen eller livet. Den himmelvide forskjell mellom de døpte

og ikke-døpte som ritualet indirekte konstituerer harmonerer ikke med mange menneskers verdens- og menneskesyn. Videre gir det lille «men» mellom «synd og skyld» og «Guds barn» meg en følelse av at synden ved dette er borte. Det var synd og skyld, men nå er du Guds barn. Som mennesker lever vi med erfaringer av at onde tanker finnes, onde handlinger gjøres og vonde ting skjer. At dette også kan skyldes en selv vil også det døpte barnet med tiden erfare. Dette må vi som kirke kunne si noe meningsfullt om. Vi får store problemer hvis vi ikke kan si noe troverdig om de vanskelige tingene i livet. Jeg har behov for et språk og en teologi som lar meg møte menneskers liv på en skikkelig måte. I læren om synden har kirken etter min mening et begrepsapparat som omtaler hvordan mennesket opplever at det lever i brutte relasjonsforhold først og fremst til Gud, men deretter, som en konsekvens, til hverandre. Jeg vil altså i det følgende hevde at vi har en lære som kan hjelpe mennesker i sin livstolkning. En lære som bredt svarer til menneskelig erfaring og som kan bidra til å gi håp og livsmot. Det som antagelig vil stå igjen i andre enden er et spørsmål om hvorvidt vi kan makte å formidle dette. Hvorfor må vi alltid forklare hva vi egentlig mener?

Synd som livstolkning

Kirkens prosjekt må i mine øyne blant annet være å gi mennesker livsmot og håp, hjelp til livstolkning og styrke til handling i en truet verden. Vi trenger å forstå oss selv og vi har behov for å se oss selv som ansvarlige, verdige individer som har og tar sin plass i skaperverket. En tale om synd som stempler enhver form for positiv vurdering av selvet som en synd av stolthet hjelper oss ikke i så måte. Ensidig fokus på at mennes-

ket ikke er verdig annet enn ved Guds nåde slår gjerne galt ut. Kirken har ofte kommet ut med en tale om mennesket der stoltheten er dets grunnleggende synd og ydmykheten en dyd i motsetning til denne. Når dette så blir en sannhet uten modereringsmuligheter er vi kommet langt bort fra det som taler sant om menneskelig erfaring og som kan virke hjelpende for mennesket, noe Annhild Arnevik viser til i sin spesialoppgave: «*Stolthet*, i ordets negative forstand, kan defineres som en overdreven tro på egen verdi og styrke, sammen med en følelse av å være andre overlegen. I mange kristne kretser er det en så sterk frykt for denne syndige stoltheten, at all form for positiv egenvurdering etter hvert assosieres med synd.» (Arnevik 2008:53)

Det første svaret på dette er selvsagt å ikke glemme at det ikke er mulig å snakke om mennesket som syndig uten å først snakke om det som skapt. Om vi glemmer dette er vi nok på tynn is, men så er det ikke nok at prester og teologer husker dette. Mitt anliggende er ikke hva vi vet eller tenker, men hva vi sier og hva mottakerne hører. Jeg er redd talen om mennesket som skapt langt på vei overdøves av talen om mennesket som syndig, ihvertfall for de som aller minst trenger å høre hvor ille det står til med dem selv. Om mennesket fratras sin mulighet til å gi seg selv positive vurderinger vil det ikke over tid kunne bidra til fellesskapet, og da har jeg ennå ikke løftet opp hva slags skader det kan gjøre på individet.

Vi trenger en tale om synd som møter menneskelig erfaring. At mennesket ikke bare feiler ved for høy, men også ved for lav tro på seg selv, og at mennesket kan svikte både ved å tilrøve seg makt og ved å vike fra den. Blant annet har flere feministteologer pekt på dette. En stadig referanse til

vår selvopptatthet og vårt maktbegjær som «synd» er kritisert både for å være ensidig knyttet til «mannlige» erfaringer, og for å tjene lite nytte for de undertrykte og maktesløse blandt oss. De som behøver enn sterkere selvheldelse og frigjøring fra sin underkastelse eller undertrykkelse, hjelpes ikke av en oppfordring om å «knekke selv». Jeg tror vi trenger en forståelse av synd som forklarer den menneskelige situasjon, og dermed en lære om synden som hjelper oss i vår streben gjennom livet. Også, eller kanskje heller særlig, for alle de mennesker, menn og kvinner, som ikke er, eller føler seg, spesielt mektige.

Skal dogmatikk fungere som livstolkning er det vel og bra at den er nøye gjennomtenkt og tilpasset den tid og det rom tolkningen finner sted. At vi kan finne sannhet hos teologer og tenkere fra andre tider og steder er i så måte vel og bra. Dette kommenterer Beate Indrebø Hovland i sitt bidrag til boken *Fra skam til verdighet*:

Om teologien lykkes som livstolkning, er imidlertid ikke et spørsmål om hvor godt og sakssvarende den kan presentere tradisjonens synspunkter. Det er først og fremst et spørsmål om det den sier, kan gi gjenklang i mennesker; om det svarer til noe i deres liv, noe det kan være med og kaste lys over og gi mening til.

Dette gir oss en klar utfordring, en vi aldri kan tillate oss å glemme.

Kritikken, fra blant annet feministteologien, om at en forkynnelse som maner mennesker til å begrense sin selvheldelse, sitt maktmisbruk og sin stolthet, gir lite mening for den som er undertrykket, maktesløs og skamfull (se f.eks. Valerie Saiving, «The human situation: a feminine view»), er åpenbart ikke til å avfeie. Det er vel hel-

ler ingen som ønsker å legge ytterligere bør på de som alt har tungt å bære. Er det ikke i tillegg slik at vi alle er i stand til å føle oss maktesløse og skamfulle? Dette er menneskelige erfaringer som nok ikke kjenner tid, sted eller kjønn. Jeg tror det er en allmennmenneskelig erfaring å se seg som maktesløs, muligens med påfølgende selvforakt. Selv om det er store forskjeller i grad, er følelsen av å være prisgitt enten andre eller omgivelsene noe alle opplever, og resultatet er gjerne at vi ikke makter å ta vårt ansvar i skaperverket. Tar vi ikke disse erfaringene på alvor vil vi nettopp stå i fare for å levere noe som ikke gir *gjenklang i mennesker*. Og da har prosjektet feilet.

Synd som relasjonelt begrep

Den (i hennes egne karakteristikker) post-kristne feministteologen Daphne Hampson, som utgjør en av samtalepartnerene i min oppgave, setter som premiss for menneskelig selvutvikling (og dermed for menneskets evne til å kunne ta ansvar) at relasjonene det står i er preget av likeverd og maktbalanse. I en jevnbyrdig relasjon har partene likeverdig ansvar og deltakelse i relasjonsbyggingen og tar del i den andres selvutvikling. Dette er av avgjørende betydning for at mennesker skal kunne utvikle seg og ta ansvar. En ujevnbyrdig relasjon er i Hampsons øyne i seg selv *synd*. Og ingen relasjon er mer ujevnbyrdig enn relasjonen mellom Gud og menneske.

Gudsrelasjonen er ikke preget av maktbalanse. Så lenge vi omtaler Gud som allmektig kan den aldri bli det, og for egen del ser jeg heller ingen grunn til at den må være det. Augustin var heller ikke ukjent med tanken om at mennesket må ha en part i relasjonsbyggingen om det skal kunne knytte

seg til sin Gud. Dermed er tanker om hvilke problemer allmakten bringer med seg ikke nye for dogmatikken. For Hampson blir det derimot umulig å se for seg mennesket i en ikke-undertrykkende relasjon til den kristne Gud. Guds allmakt og overlegenhet vil i mye feministisk tenkning føre til at all kraft i en slik relasjon ville rettes mot Gud og ikke inn i menneskets autonomitet og «selv». Gjensidigheten i relasjonen er umulig (Hampson 1996:8ff). Men er dette gudsbildet nødvendigvis riktig?

Mitt gudsbilde er av en Gud som er i stand til å forvalte sin makt på en ansvarsfull måte. Det er kanskje en litt barnslig setning, men jeg mener det. Jeg ser nå til Alistair McFadyen og hans utlegning av et relasjonelt gudsbilde i boken *Bound to sin* (2000). Å si at Gud er treenig er å si at Gud er grunnleggende relasjonell, hevder han. Gud er en dynamisk og relasjonell treenighet, mer enn en statisk og enkel monolitt (2000:206). At vi forholder oss til Gud som en treenighet kan ikke bare være tomt snakk, det må få betydning også for relasjonen mellom Gud og menneske.

Gudsrelasjonen behøver ikke å oppfattes som en konflikt. Guddommelig og menneskelig frihet og makt *må* ikke sees som å stå i motsetningsforhold. Det trenger ikke å være slik at mennesket enten har sin frihet og autonomi, eller slaver under Guds allmakt. Vi kan f.eks tenke i retning av Luthers «nye» og «gamle» menneske. Det nye, «spirituelle» mennesket som lever for det gode er ikke et underdanig selvutslettende vesen, men et som har Guds kjærlighet boende i sin vilje, og som dermed ønsker det gode. Augustin sier det samme. Gud bestemmer ikke over den menneskelige viljen, men har lagt i den sin kjærlighet. Viljen er med det ikke tvunget til det gode, mennesket kan

fortsatt velge annerledes og viljens egen kraft må til for å resultere i det gode. Viljen som alene er ute av stand til det gode, er derfor helt avgjørende for god handling og god vilje (McFadyen 2000:176).

I vår tid omtales Gud i all hovedsak utelukkende som transcendent. Det guddommelige er fordrevet fra politiske, sosiale og vitenskaplige arenaer og har liten kraft som forklaringsmodell for menneskelig realitet og verdensforståelse. Gud har ingen ting å si for verden slik vi opplever den. Det religiøse har i stor grad abdisert som leverandør av livstolkningsverktøy. Konsekvensen av dette er at blant annet talen om synd er blitt så vanskelig. Hvis talen om synd blir redusert til at vi gir Guds tilslutning til sekulære forståelser av hvordan mennesket forholder seg til hverandre, forsvinner troverdigheten. Det handler rett og slett om hvorvidt det har noe for seg å snakke om Gud. Kan ikke en tale om relasjonen til Gud bringe noe inn i den menneskelige forståelsen som ikke kunne vært nådd frem til ved mer sekulære metoder, har kanskje ikke teologien eksistensgrunnlag (McFadyen 2000:11).

Er Gud et relasjonelt vesen må det bety at verken Gud eller verden er upåvirket av relasjonene. Gud har fortsatt en virkning inn i verden. Skapelsen er ikke et avsluttet kapittel og verden er ikke skapt god, deretter ødelagt av mennesket, og så stadig ødelagt av mennesket ved dets synd. Skaperverket er en stadig prosess der gjensidigheten er det som skaper og fornyer. Synd er at mennesket ikke tar sin plass i relasjonen til Gud og lar seg berike slik at skaperverket kan berikes. Det er dette jeg tror er forsøkt uttrykt i beretningen om syndefallet. Gud er et relasjonelt vesen. Skapelsen pågår stadig. Mennesket må ta sin del av ansvaret for den relasjonen det er satt i. Den gode viljen vir-

ker ved Gud i mennesket og trekker det mot sin fullendelse. Å kjempe mot denne kraften er å motarbeide Gud idet en arbeider for sitt «eget», og ikke for sin egen fullendelse.

Så trenger heller ikke Guds inngripen i verden å sette ting tilbake slik det var. Gud handler i relasjon til sitt skaperverk og bygger videre på det som bryter sammen og på det mennesket gjør i opposisjon. Guds frelsesplan gikk ikke ut på å utslette synden og sette mennesket tilbake i hagen, men å utvikle skaperverket i relasjon til og ved hjelp av mennesket. På samme måte er ikke Jesu oppstandelse en annullering av Jesu død. Døden er reell og Jesus oppstår til et liv der død ikke lenger er utgangen. Det er noe nytt. Gudsrelasjonen er i så måte en reell relasjon der gjensidighet bringer relasjonen videre (McFadyen 2000:210).

Hva jeg har fremsatt i det foregående har ikke frifunnet mennesket fra synden, men synden er forsøkt konkretisert og lokalisert der den hører hjemme, i Gudsforholdet. Og ikke minst handler det om en synd som er årsak til og ikke summen av menneskets ugjerninger. Fortsatt vil kanskje «synden» stå åpen for kritikk på grunnlag av menneskesyn. Sies det ikke fortsatt at mennesket er ondt? Jeg tror ikke det. Mennesket har både evne og vilje til godt. Tro enten på egen underlegenhet eller overlegenhet umuliggjør menneskets ansvarstagen og bryter ned relasjonen. Dette er synden, og den fører til at det gode ikke blir selvsagt. Den rettferdige er den som har fått ta sitt ansvar i relasjonen, og med Luther må en da bemerke at rettfærdiggjørelsen kommer fra Gud og ender i endret livsførsel, ikke omvendt, hva nå enn det skulle bety.

Åpne spørsmål og løse tråder

Som jeg nå har gitt uttrykk for ser jeg det ikke som tjenelig å oppgi læren om synd som tolkningsnøkkel for menneskelig erfaring. Jeg er likevel ikke i mål med hvordan dette best skal gjøres. Uansett hvilke flotte tanker jeg kan gjøre meg som gjør de merkeligste dogmatiske sannheter til livskraft i mitt indre teologiske sinn, har det svært liten verdi om ikke jeg også kan få dette formidlet i det jeg sier som prest og som liturg. Og da er vi tilbake til det store spørsmålet som i og for seg blir stående uavhengig av foregående forsvarstale for syndelæren. Hvor sterk er sammenhengen mellom vår forståelse av dogmatikken og formuleringene vi bruker i liturgien? Harmonerer ritualene med livet og med dogmatikken? Kanskje er denne artikkelen nettopp et uttrykk for at livet faktisk utfordrer dogmatikken gjennom liturgien.

Jeg tror vi trenger en tale om synd som istandsetter, motiverer og gir ansvar og håp. Har jeg kommet dit nå? Jeg har en tro på at menneske vil godt – kanskje er det naivt? Og om jeg har kommet til en frigjørende tale om synd må nok stå åpent. Men kanskje kan denne måten å tale om synd på unngå å låse mennesket fast i skam og utilbørlig skyldfølelse. Har jeg ikke også sagt at svakhet er synd? På en måte har jeg det, og er da farlig nær å belaste den skamfulle ytterligere. Men ved å definere denne type svakhet som synd, må også tilbørlig selvhevdelse defineres som en motsvarende dyd. Medisinen mot synd er blitt utvidet til å omfatte stolthet. Kanskje har vi også definert selvdestruerende ydmykhet som noe som ikke er ønsket av Gud. De undertrykte har igjen Gud på sin side.

Livet er kanskje med dette ikke gjort neverdig enklere å leve. Det vil fortsatt være vanskelig å være menneske, men for meg er dette en syndsforståelse som i større grad tar

den menneskelige erfaring jeg kjenner på alvor, og som ikke ensidig forsøker å la mennesket finne ro i sin uverdighet. Relasjonen til Gud krever ansvarstagen. Mennesket er skapt i Guds bilde for å være medansvarlig i relasjonen. Så er det ikke noe nytt at mennesket til tider mister sin verdi av syne og feiler. Det som er avgjørende er hvordan vi møter dette, og hvordan vi som kirke snakker om det.

Litteratur

- Anstorp, T., Hovland, B.I., Torp, E (2003): *Fra skam til verdighet*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Arnevik, Annhild (2008): *Gud – skammens eller verdighetens spill?* Spesialoppgave ved Det teologiske fakultet [sjå <http://www.duo.uio.no/>].
- Hampson, Daphne (1990): *Theology and feminism*. Oxford: Blackwell.
- Hampson, Daphne (1996): *After Christianity* London: SCM Press.
- Hampson, Daphne (2001): *Christian Contradictions*. Cambridge University Press.
- Hampson, Daphne, red. (1996): *Swallowing a fishbone?* London: SPCK.
- Jenson, Matt (2006): *Gravity of Sin*. Edinburgh: T&T Clark.
- McFadyen, Alistair (2000): *Bound to sin*. Cambridge University Press.
- Saiving, Valerie (1960): «The Human Situation: A Feminine View». *The Journal of Religion* 40/2.

Thomas Tinglum er nyutdannet cand.theol. og prosjektleder for trosopplæringsprosjektet i Rødtvet menighet
thomas@birkelunden.com

Etter- og videreutdanningskurs ved Det teologiske fakultet og Det praktisk-teologiske seminar, TEMAUKA 2008:

Makt på kne

Kjønn og makt i religion og profesjon

8. - 10. september 2008

Hvilken rolle spiller kjønn og makt i religion og profesjon? Hvor dype er disse symbolstrukturene i teologisk tenkning og praksis? Hva kommuniseres i profesjonsetiske rom på bakgrunn av kjønn og makt? Hva er uskyldig flørt og hva er forførelse i profesjonssituasjoner? Hva betyr forsoning etter grenseoverskridelser i en profesjonell sammenheng? Hva betyr det for teologien når familieforståelse og slektskap endres og spesielt hva betyr det for kvinners frihet?

Kurset vil rette et søkelys mot makt- og kjønnsspørsmål i det religiøse og profesjonsetiske rom. Tematikken er kompleks og involverer en rekke fagfelt. På dette emnet vil faglig tyngdepunkt være kjønnsteori, religion og profesjonsetikk.

Dagstema og innledere

Kritisk lys på slektskap, makt og kjønn

Eva Skærbæk, Sidsel Roaldkvam, Jorunn Solheim, Jone Salomonsen, Merete Thomassen

Relasjon, makt og forførelse i profesjonsrommet

Svein Haugsgjerd, Elisabeth Thorsen, Hans Stifoss-Hanssen, Marit Bunkholt

Tilgivelse, forsoning og rettferdighet

Kjetil Hafstad, Elisabeth Torp og Berit Sivertsen Sørvig, Paul Leer-Salvesen

Praktisk informasjon

Kurset tilbys som et ordinært studieemne og som et etter- og videreutdanningskurs. Etterutdanning krever kun deltakelse på temauka og det gis et kursbevis ved kursets slutt. Som videreutdanningskurs kan det gi 5 eller 10 studiepoeng, basert på deltakelse på temauke, lesning av pensum og noen skriftlige arbeider.

Priser og påmelding

Som etterutdanning: kr 1200,-, påmelding innen 1. september.

Som videreutdanning (med studiepoeng): 1000,- + studieavgift, påmelding innen 15. august

Mer informasjon om påmelding, program og priser finnes på kursets nettside: <http://www.uio.no/studier/emner/teologi/tf/TFF4213/>

16. s.e. pinse, 31. august 2008

Prekentekest: Matt 6,19-24

Lesetekster: 5 Mos 4, 29-31 og Fil 4, 10-13

*Av Elisabet Kjetilstad***Himmel og jord**

Pirento Piroli var sønderknust. Han som sa at han elsket Gud mer enn noe annet, hadde ikke holdt ut en eneste dag. Det var i går kveld han hadde formulert seg slik: Herre, jeg har syndet. For å vise hvor mye jeg angrrer, skal jeg i morgen ikke spise noen ting hele dagen.

Slik byrgjar novella «Mislandia», skriven av Anna Duner om Pirento Piroli, som så gjerne vil tena Gud og set seg høge mål deretter. Neste dag kjem, og det einaste Pirento tenkjer på er mat. Mat – og spesielt blåbærpai. Pirento freistar å halda motet oppe: *Salige er de som sulter og tørster, tenkte Pirento, for himmelriket hører disse til. Du skal ikke samle skatter på jorden. Lykke kan ikke spises eller kjøpes for penger. Du skal samle skatter til himmelen. Men hva er himmelriket, tenkte han i neste øyeblikk, om ikke å spise blåbærpai?*

Novella går sin gang, Pirento et ein blåbærpai, og er sønderknust. Han har brote lovnaden...

Det er lett å ha høge ideal om korleis ting er og bør vera, og korleis ein bør svara til desse ideala. Eit kjent ideal er at ein skal, som det står i dagens lesetekst, søkja Herren av heile hjarta og heile hugen (5. Mos 4, v. 29). Matteus føl opp og seier at ein ikkje kan tena to herrar.

Ein kan ha mange forestillingar om kva det vil seia å søkja Gud med både hjarta og hug, og korleis dette bør setjast ut i prak-

sis. Pirento Piroli får det til dømes for seg at det å søkja Herren tyder å *ikkje* eta blåbærpai. Etterkvart som novella skrid fram kjem Pirento til ny innsikt: Å søkja og elska Gud er ikkje nødvendigvis det motsette av å nytta god mat. Gud og himmel kan erfarast i det kvardagslege.

Himmel og jord. Matteus bed oss venda blikket frå jorda, mot himmelen. Skattane finst i himmelen, ikkje på jorda. Men av og til kan det kjennast som at himmelen er på jorda, i blåbærpaien, om han blir eten til fest eller til kvardags. Me kan skatta erfaringar av fellesskap, kjærleik og av at våren kom også i år. Me kan kjenna at desse gode tinga i livet inspirerer, gir håp og fyller utsegn som «døden må vike for Gudsrikets krefter» (NoS 196, vers 1) med meining.

Gud og Mammon

Samtidig veit me inderleg vel at jorda ikkje er ein fullkommen stad, kor himmelen fullt og heilt er å finna. Dagleg melder avisene om krisene som stramar taket om om verda – matvarekrisa, finanskrisa, oljekrisa, miljøkrisa – alle desse *krisene* grip tak i kvarandre, og utgjer ei stor systemkrisa. Jord, planter, dyr og menneske, ja, sjølve Livet er truga.

Årsak og drivkraft kan med rette seiast å vera Mammon. Denne ugudelege makta går inn i blodet som mark, et seg inn i hjernen som møll. Mammon hyllar oss inn i illusjonen om at me kan ta verda og kvarandre i eige, fordi det er logisk og lønnsamt å gjera det. Gud og Mammon kan ikkje tenast på same tida, for Gud og Mammon er to diametralt motsette storleikar. Gud skaper, frigjer og gir liv. Gud kallar menneske til å høyra ropet til nesten. Mammon bryt ned og fremjar rask profitt innanfor system som

gjer menneske framande, døve og blinde for kvarandre.

Pengar er nødvendig i samfunnet vårt. Har me ikkje pengar til å betala husleiga, då mistar me nattesvegna, ja, då tenkjer me ikkje på noko anna enn pengar. Balansekunsten er å ikkje gå over i *pengebegjæret*. Mammonsdyrkinga. Det er ei ståande utfordring.

«Ingen kan tjene to herrer. Han vil hate den ene og elske den andre, eller holde seg til den ene og forakte den andre. Dere kan ikke tjene både Gud og Mammon.» (Matt 6, 24) Kven vil eg tena – ja, kven *tener* eg – Gud eller Mammon? Spørsmålet føl med meg kvar dag, kvar time av dagen, kvart minutt. Ein kan i grunn ikkje slå seg til ro med å tenkja at «no, no tener eg verkeleg Gud». Forbrukarsamfunnet ber stadig med seg nye utfordringar og fordrar val. Eg innrømmer ærleg at eg synest det er komplisert å vera ein etisk medviten samfunnsborgar og forbrukar. Ein må ha eit høgt kunnskapsnivå om kva det no er som eigentleg er det beste for miljøet, for matvaresituasjonen i Sør, for regionsutviklinga i nord. Ein må forhalda seg til at ein er statsborgar i eit land som opererer på systemplan – eit land som tener pengar på å eksportera våpen... Ja, kva skal ein som enkeltmenneske gjera med dette?

Vakent og tolmogig skal me søkja og gjera bodskapen om himmelrikets skattar aktuelt og reelt på jorda. I vår materialistiske tid er det forløysande å møta ei kyrkje som forkynner at det er det me *er* (menneske skapte og elska av Gud) som gir oss verd, og ikkje det me *gjer* og maktar å skaffa oss av ting og posisjonar. I ei verd kor ressursfordelinga er så skeiv som ho er, *er* det radikalt å forkynna at sosial rettferd er ein del av bodskapen om Guds rike. Og for den som er lei pratet, minner eg om utfordringa frå

Frans av Assisi: *Gå og forkynn evangeliet, om nødvendig med ord.*

Å søkja Gud av heile hjarta

Det er eit høgt mål å strekka seg etter dette, å ha som mål å tena Gud åleine. Mange erfarer me vel som Pirento Piroli at det å tena Gud (og kvarandre, må eg understreka, sjølv om ein i utgangsorta til gudstenesten tenkjer seg at det å tena kvarandre ligg implisitt i det å tena Herren) ikkje alltid er like lett. For kva tyder det å tena Gud? Kva seier andre om den saka? Kva tenkjer, trur og føler eg?

Eg trur at det å søkja Gud av heile hjarta handlar om å vera i kontakt med seg sjølv, og forsona seg med den ein er, slik at ein kan ta livsvegen og kvardagens utfordringar derifrå. Eg trur ikkje det er slik at mennesket enten er lyst, eller mørkt, slik Matteus foreslår i Matt 6,22-23. Eg trur alle menneske er samansette menneske, som er greie og grusomme, lyse og mørke, på same tida. Dette kan me like godt forhalda oss til som eit livsprosjekt. Eit sentralt spørsmål inn i dette blir: Korleis kan me aktivera fleire av dei greie sidene me ber på – korleis kan me temma dei grusomme? Kva gjer meg godt – kva behov har *eg* som kan gi meg lys, overskot, tillit og ei positiv innstilling til livet, til menneska eg møter på min veg, til Gud? Kva mørkare sider kan eg jobba med, kva sider ved meg sjølv treng eg å læra meg å leva med?

Det er komplisert å vera menneske, det er utfordrande å tru og å satsa på noko – for så å erfare at ein ikkje strekk til. Når eg skriv dette ser eg at det er banalt, samtidig trur eg det er sant at mange har veldig høge mål for seg sjølv. Når ein så ikkje klarer å leva opp til måla, er vegen kort til å bli skuffa, lei,

utbrent, oppgitt.

Å søkja Gud – i staden for å lesa dette som eit krav, vel eg å lesa desse orda som ein spennande *prosess*. Eg har idear om korleis eg som kristen vil velgja, korleis eg vil forhalda meg til alle utfordringar som byr seg i ei kriseramme verd, korleis eg vil vera som medmenneske. Men som Pirento erfarte i fasteprojektet sitt, er det ikkje gjort på 1-2-3 for greie og grusomme meg å vera og å leva slik eg kunne tenkt meg. Eg rekk ikkje over alt eg kan tenkja meg å bidra med. Veit ikkje nok. Men eg nektar å gi opp. Vegen ut av uføret kan vera å dela dei store ideala inn i delmål, der ein formulerer ting ein for ei tid vil satsa på å arbeida inn i livsrytmen. La oss dra kallet om å samla skattar i himmelen og å tena Gud ned på jorda, her kor me bur.

Salmer

NoS 693 v 1-4 *Midt i vår verden*

NoS 981 *Hos deg er livets kilde*

NoS 721 *Alt liv er kalt frem*

Bortom tid og rom og tanke

NoS 650 *Jesus, livets sol og glede*

NoS 693 v. 5-7 *Midt i vår verden*

Ei bok til inspirasjon og to kjelder

Espen Dahl sine refleksjonar rundt det profane og det kvardagslege i boka *Det hellige. Perspektiver*.

Klassekampen 24. mai 2008

Novella «Mislandia» av Anna Duner står i samlinga *Engelen ved Apalstunet. 21 legender og fortellinger*. Verbum forlag 2006.

*Elisabet Kjetilstad er vikarprest i Østre Aker menighet i Oslo
elisabet.kjetilstad@oslo.kirken.no*

22. s.e. pinse, 12. oktober 2008

Prekentekest: Sal 19,2-7

Lesetekster: Rom 8,31-39; Matt 11,25-30

Av Kristin Joachimsen

Salme 19 er et stykke vakker poesi, med rike bilder og parallellismer i hvert vers. Salmen har elementer av visdom, hymne, Torah-salme, bønn, gåter og liknelser, og en bokstavelig talt lys gjennomgangstone! Overskriften for hele salmen i NO78 er «Guds sol og Guds lov». Prekentekest for denne søndagen i siste del av treenighetstiden tar for seg sol-delen (vv. 2-7), lovdelen kommer i vv. 8-11, mens vv. 12-15 konkluderer med poetens bønn.

Salmen rommer et overveldende spill av kontraster og likheter, paradokser og svar. Poeten sidestiller visdom hentet fra skapelsen og fra loven slik at de to tilsammen omfatter den guddommelige åpenbaring. Dette er tema som er høyst anvendelige i en treenighetstid med fokus på vekst og liv. I Salme 19 fremmes dette gjennom det som kan sees og det som kan høres: Gud, sol og lov, med lys som fellesnevner.

I tillegg til å se og å høre, er det også et utbredt tale-motiv i Salme 19, som i vv. 2-5 fremmes gjennom en personifisering av naturen: Himmelen regner opp, hvelvingen forteller, dagen snakker og natten lærer bort.

Himmelen forteller om Guds ære

2 Himmelen forkynner Guds herlighet, hvelvingen forteller om hans henders verk.

3 Den ene dag bærer bud til den andre, en natt gir sin kunnskap til den neste.

4 Det er ikke tale, det lyder ingen ord og ingen røst som kan høres.

5 Men budskapet går over hele jorden, vitnesbyrdet når til verdens ende.

Der har han reist et telt for solen.

6 Den går som en brudgom ut av sitt kammer,

glad som en helt tar den fatt på sitt løp.

7 Fra den ene himmelrand går den ut og gjør sin rundgang til den andre; ingen ting er skjult for dens glød.

Salmen åpner med et panoramisk syn på kosmos (vv. 2-7). I poetens levende skildring lovpriser det personifiserte universet Guds ære (hebr. *kavod adonai*): Himmelen regner opp Guds ære og om hans henders verk forteller himmelhvelvingen (kiasme på hebraisk). Assosiasjonene bringes til Salme 8 (vv. 2:4-5), her formidlet gjennom en første-persons-jeg:

2 Herre, vår Gud, hvor herlig ditt navn er over hele jorden, du som har utbredt din prakt på himmelen

...

4 Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingrer,

månen og stjernene som du har satt der,

5 hva er da et menneske, siden du kommer det i hu,

et menneskebarn, siden du tar deg av det?

Videre snakker en dag til en annen («bærer bud»), mens en natt lærer bort («kunnskap») til den neste. Himmel og hvelving, dag og natt, utgjør slik et kor som fremmer guddommens ære. Naturen personifiseres, og den personifiserte naturen reiser en lovprisning av skaperen og guddommen.

Liksom talemotivet er sentralt i perso-

nifisering av universet, er lysmotivet en gjennomgangstone i hele salmen. I vv. 2-3 gjelder det assosiasjonene til lys og mørke knyttet til himmelen og hvelvingen, dagen og natten, etter hvert kommer vi også til et utbrodert sol-bilde (jfr. 1. Mos. 1:3-19, hvor himmelen og dens hvelving, dag og natt, lys og mørke inngår som en del av skapelsen).

Etter at «talekoret» er skildret i vv. 2-3, fremmes en lydløs stemme i v. 4. Det paradoksale utsagnet i v. 4 om «en lyd som ikke kan høres» inngår i en gåte i vv. 4-5: På den ene siden er det ingen tale, ingen ord eller stemme (bokstavelig, akustisk sett, v. 4), på den annen side er det et budskap som når ut til verdens ende (v. 5). «Den ordløse talen» kan sammenliknes med naturens lovprisning av Gud i vv. 2-3: den er der, man kan bare gripes av den som er i stand til å legge merke til den.

I vv. 5c-7 skildrer poeten det universelle sikte for en kosmisk forkynnelse gjennom en detaljert skildring av solen som kronverket i Guds skapelse: Gud (hebraisk: «El») har reist et telt i himmelen for solen (teltet er for solens hvile om natten). De to bildene i v. 6 illustrerer levende hvordan solen kommer tilsyne øst i horisonten hver morgen – i en sammenlikning av brudgommen som kommer ut av kammeret om morgenen etter bryllupet og en kriger eller helt som i jubel løper avgårde for å utøve sin styrke. I v. 7 skildres solens bevegelse i løpet av dagen fra den ene enden av himmelen til den andre, hvor den kaster sin hete over alt som er under den. I en tett sammenvevning er solen, brudgommen og krigeren vitner om Guds ære. Liksom himmelens stemme har dratt helt til verdens ende (v. 5), så er ingenting skjult for solens hete stråler når den beveger seg fra øst til vest i løpet av dagen (v. 7).

Herrens lov er fullkommen

I den andre delen av salmen, vv. 8-11, smalnes poetens fokus fra kosmos til lovens uvurderlighet. Denne midtre delen av salme 19 begynner med en refleksjon over Herrens lov («YHWH» nevnes 6 ganger i forbindelse med loven), hvor seks aspekter er fremhevet: lov (v. 8), lovbud (v. 8), påbud (v. 9), bud (v. 9), frykt (v. 10) og dommer (v. 10). I hvert aspekt er loven god: Den er fullkommen (v. 8), pålitelig (v. 8), rett (v. 9), ren (vv. 9-10) og sann (v. 10). Og hver av disse omtalene av loven er relatert til dens rolle for menneskene: Den gir sjelen nye krefter (v. 8), den uerfarne visdom (v. 8), glede i hjertet (v. 9), får øynene til å stråle (v. 9), varer til evig tid (v. 10) og er rettferdig for alltid (v. 10). Resultatet av å studere loven er innsikt og forståelse, altså knyttet til det å se, som et ekko av lyset i vv. 2-7. Lovens betydning for menneskene uttrykkes som at den er bedre enn gull og søtere enn honning.

Sol-delen (vv. 2-7) og lov-delen (vv. 8-11) står i et dialogisk forhold til hverandre når det gjelder himmelens ord og lovens ord. Den guddommen som er tema for sol-del er den som taler i lov-delen. Det å se og det å høre utfyller hverandre, men kan også sees på som motsetninger. Da israelittene mottok loven på Sinai, så de ikke guddommen. Folket hørte lyden av YHWH da han snakket med Moses, men av frykt nærmet de seg ikke skyen med det guddommelige nærvær og spurte heller Moses om han kunne fortelle dem hva Gud sa (Exod. 19:9, 20:18-21, Deutr. 5:5;23-31).

Poetens bønn

I poetens avsluttende bønn i vv. 12-15 kommer Guds tjener til orde. Gud tiltales for første gang direkte, etter omtale av ham i vv.

2-11. Poeten uttrykker sin fortrolighet og tilhørighet til Gud ved å omtale seg selv som «din tjener» – og guddommen som «min klippe» og «min gjenløser». Etter en bønn om tilgivelse og beskyttelse mot overtredelse (vv. 12-14), avslutter poeten med en bønn til Gud om at han må ta imot den bedendes ord og tanker (v. 15). Salme 19 rommer en dynamisk utvikling av tema ved en gradvis innsnevring av fokus: fra himmelens lovprisning av gud («El») som skaper, til bønn fra et menneskehjerte – et enkeltmenneske, en tjener – som henvender seg til Gud som klippe og gjenløser.

Solsangen

En lovsang med intertekstuelle forbindelser til Salme 19, er «Solsangen» (også kalt «Skapningens lovsang») av Frans av Assisi. Liksom himmelen, hvelvingen, dagen og natten er personifisert i den bibelske salmen, omtaler Frans her dyrene og naturen som bror og søster, hvor bror sol gir dagen og lyset (jfr. Eyvind Skeie sin gjendiktning av Olov Hartmans salme over Solsangen, «Takk gode Gud for alle ting» i Norsk Salmebok nr 281):

 Lovet være du, min Herre, med alt du
 har skapt.
 Særlig herr bror Solen, som gir oss
 dagen,
 og du gir oss lys ved den...

*Kristin Joachimsen er førsteamanuensis
ved Institutt for religionsvitenskap,
Universitetet i Tromsø
kristin.joachimsen@sv.uit.no*

Theos bod på kva kristen tru er i dag

Theodor Jørgensen: *Guds menneskelighed. Prædikener over Luthers Den Lille Katekismus*
Aros Forlag, 2006
Heftet, 222 s.

Er det mogleg å skrive ein kristen dogmatikk i våre dagar? Er ikkje det uttrykk for uansvarleg overmot i ei tid der mangfaldet og rikdommen i kristne trusuttrykk er overveldande og der ulike teologiske grunnsyn og tilnæringsmåtar lever side om side? Dette er eit spørsmål som blir diskutert blant dogmatikarar, og svært mange vil tendere til å svare nei. Og i praksis er dette lett synleg: Det blir knapt utgitt dogmatikkar lenger, forstått som skrifter som set som mål å gi ei full oversikt over den kristne trua. Teologiske bøker handlar stort sett om eitt tema, og gir seg ikkje ut for å seie det viktigaste om alt. Mange av dei skriv seg inn i, og blir marknadsført som, ein form for bindestrekteologi: Frigerings-, narrativ, erfarings-, feministisk, øko- og barne-teologi for eksempel. Desse ulike teologiane er i stor grad økumeniske. Vekta i dei konstruktive og kritiske bidraga blir lagt på andre forskjellar enn dei mellom ulike konfesjonar. Unnataket her er sjølvsaugt *Radical Orthodoxy*, i utgangspunktet anglo-katolsk som har vore gode på marknadsføring. Men heller ikkje dei har på noko vis utgitt ein fulldekkande dogmatikk.

Trond Skard Dokka har faktisk skrive ein dogmatikk, *Som i begynnelsen*, men elles er det langt mellom slike bøker i vår samanheng. Eg konstaterer at det er slik, og forstår

årsakene, men har likevel eit lite nostalgisk ønske om å få ei truslære i hendene som kan vere like viktig og formande for samtidige og kommande teologar som Gustaf Wingrens *Credo* var for meg.

Theo Jørgensen, professor i dogmatikk ved Københavns universitet i mange år, har heller ikkje skrive ein dogmatikk. Derimot har han utgitt ei vakker bok med tittelen *Guds menneskelighed*. Boka består av preiker han har halde i Helligåndskirken. Preiketekstane var ikkje bibeltekstar, men derimot utdrag frå Luthers lille katekisme. Når desse preikene som vart haldne på laurdag ein gong i månaden, blir samla i ei bok framstår resultatet samla som ei truslære: Preikene dekkjer boda, fadervår, den apostoliske trusvedkjenninga og sakramenta dåp og nattverd. Det er ikkje ei truslære i akademisk forstand som drøfter og gjer greie for ulike synspunkt i ein økumenisk samanheng, men engasjerte bod på kva meininga i desse sentrale kristne skriftstykkane kan vere i ein dansk luthersk kontekst. Det er tydeleg at professoren som predikant legg vekt på å vere forståeleg også for folk som ikkje er akademisk skolerte. Det er sjeldent det går på bekostning av presisjonen. (Eit slikt sjeldent unntak er når predikanten seier at det er «især kvindelige teologer» som har problematisert at Gud blir omtalt som mann. Her ville «feministisk» vere minst like dekkande og forståeleg i ein dansk kontekst.)

Kanskje er det slik, slår det meg, at ein kan få presentert viktige samanhengar i den kristne trua, også samanhengar som ikkje gir seg ut frå dei forordna preiketekstane frå bibelen, ikkje som heildekkande dogmatiske lærebøker, men som preiker som i praksis prøver å rehabilitere sjangeren «lærepreike». Preikene er lærepreiker som appellerer til ettertanke og vidare refleksjon og

som prøver å formidle viktige samanhengar i den kristne trua. Dei er lutherske i den forstand at det er Luther-tekstar som er preiketekstar og den lutherske kyrkje blir oppfatta som eit uproblematisert «vi» i motsetnad til andre konfesjonar. Preikene gir seg ikkje ut for å innfri eit «luthersk» preikeideal der preika skal vere tilseiing av evangeliet basert på ein bibeltekst. Forordet argumenter godt for at det i den lutherske tradisjonen sjølv finst rom for lærepreika som sjanger og også at slike kateketiske preiker har mening i vår tid. (Ein annan sak er jo sjølv sagt kva konsekvensar dette vil ha for våre preikeideal. Forfattaren reflekterer vidare over dette med utgangspunkt i ei utfordring frå Svein Aage Christoffersen i festsskriftet til Inge Lønning.)

Det fine med denne preikesamlinga er at den i eit engasjert språk gir eit oppdatert og forståeleg framstilling av kva kristen tru kan vere. Som heilskap kan samlinga gi inspirasjon til å arbeide vidare med lærepreika som sjanger og med kyrkjeleg undervisning som ein teologisk viktig oppgåve. Eg trur jo at å bruke god tid på den første og den tredje trusartikkelen og på sakramenta kan vere vel så viktig som å berre forholde seg til dels snevre problemstillingar i enkelte preiketekstar henta frå bibelen. Sjølv dei ti boda gjer god mening i Theos framstilling. Preikene over Luthers tolking av dei ulike boda er nyttige som forarbeid til å preike over dei ti boda 19. søndag etter pinse dette året, men også til vidare refleksjon om korleis vi i vår samanheng skal setje ord på sentrale tema i kristen og allmenn etikk. Theo legg ikkje skjul på at tilhøva har endra seg fundamentalt sidan Luthers tid, ofte til det betre: Når det gjeld samfunnstruktur, forhold mellom vaksne og barn og mellom kjønna. (Han har ingen problem med å la det sjette bodet få

mening også i forpliktande forhold mellom menneske av same kjønn.) Preikene er likevel eit forsøk på å finne element i Luthers katekisme som kan gi mening også i vår tid. På slutten av avsnittet om boda kjem han med ein kraftig sakkritikk av Luthers epilog til boda som dreier seg om straffa over dei som ikkje held dei: «Dette stykke af Den Lille Katekismus verken ville eller kunne jeg prædike over, for der er intet evangelium i det.» (s. 71) Orda står i motsetnad til sentrale trekk ved Luthers eigen teologi og enno viktigare ved Jesu lære. Og det kan gjere skade: «Jeg havde gerne set den udeladt, for den kan lave ulykker.»

Boka er skrive på eit forståeleg dansk og det kan jo dei fleste nordmenn i alle høve lese utan problem. Av og til blir norske lesarar minna på at det finst skilnader mellom dei to søkenspråka. Som når forfattaren i framstillinga av «Begær» i dei niande og tiande boda slår fast at «der går kuk i begæret.» (s. 67)

Boka anbefalast til eigen bruk og som gåve. Det er som sagt ei riktig stilig bok.

Rolv Nøtvik Jakobsen

Behov for påfyll, fornyelse og faglig fordypning?

Kurs fra Kompetanse-
rådet med søknadsfrist
til Regionale etterut-
danningsutvalg (REU)
den 15. september 2008

finner du på:

www.prest.no/kurs

Pastoral-klinisk utdanning // Grensesprengende – konferanse om
forkynnelse for ungdom // Fortelling og forkynnelse // Prest og
teolog – i praksis // Å bygge kirke med psykisk utviklingshemmede //
Tro og skaperverk – lokalmenigheten som «grønn» forandringsagent?

Informasjon om «master-
graden i praktisk teologi»
og «mastergraden i klinisk
sjelesorg» finner du på:

www.prest.no/mastergrad